

EGDOTIKA GLAGOLJSKIH NOTARSKIH ISPRAVA*

IVAN BOTICA
TOMISLAV GALOVIĆ

Staroslavenski institut
Demetrova 11, HR – 10000 Zagreb
ibotica@stin.hr

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest i Zavod za hrvatsku povijest
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb
tgalovic@ffzg.hr

UDK: 347.961(497.5)
*003.349
Pregledni članak
Primljen: 24. 1. 2020.
Prihvaćen za tisak: 3. 11. 2020.

U članku se govori o hrvatskoglagoljskom notarijatu, javnobilježničkoj instituciji koja je pravne akte svojih stranaka objavljivala glagoljicom na hrvatskom jeziku, o njegovoj ulozi u pravnom životu i trajanju te o obradi i objavi njegovih isprava. Teorijom i praksom izdavanja povijesnih izvora poput tih isprava bavi se pomoćna povijesna znanost koja se naziva egdotika (arheografija). U članku se raščlanjuje dvanaest izdanja glagoljskih notarskih isprava. Vrsnoća im se poprilično ogleda u odgovorima na pitanja o egdotičkim postupcima: na koji se način predstavlja izvorni tekst, koja su načela toga prijenosa (dosljedna transliteracija, transliteracija u kombinaciji s transkripcijskim zahvatima ili transkripcija), je li izvorni tekst dovoljno jasan, pomažu li ortografske intervencije boljemu razumijevanju izvornoga teksta, koliko je izvorni tekst vjeran izvorniku, koliko je korisno eventualno preslikavanje strukture izvornika u izvorni tekst, treba li ugraditi kritički aparat pod izvorni tekst, na koji se način objavljuje sam izvornik itd. Autori drže da je izdanjem *Trećega notarskoga protokola Jura Sormilića* (1726. – 1734.) pružen dobar model za egdotiku glagoljskih isprava jer izvorni tekst uz prateće elemente poput dvojezičnoga zaglavlja optimalno zadovoljava potrebe očuvanja veze s izvornikom i nužne prilagodbe interpretaciji.

KLJUČNE RIJEČI:

javna i privatna isprava, oblici isprave, tradicija isprave, egdotika, arheografija

* Članak se manjim dijelom temelji na našem neobjavljenom referatu s *Druge medievističke znanstvene radionice* u Rijeci iz 2014. godine. Prigodno ga posvećujemo akademiku Josipu Bratuliću, našem profesoru za njegov 80. rođendan. Egdotičkim je poslom, poglavito radom na *Istarskom razvodu* i objavom Ivšičevih *Acta Croatica*, zadužio hrvatsku historiografiju trajno. O prinosima našega profesora hrvatskoj znanosti i kulturi v. *Knjige poštujući, knjigama poštovan* (2010).

1. UVOD

“Javnobilježnička služba sastoji se u službenom sastavljanju i izdavanju javnih isprava o pravnim poslovima, izjavama i činjenicama na kojima se utemeljuju prava, u službenom ovjeravanju privatnih isprava, u primanju na čuvanje isprava, zatim novca i predmeta od vrijednosti radi njihove predaje drugim osobama ili nadležnim tijelima te u obavljanju, po nalogu sudova ili drugih javnih tijela, postupaka određenih zakonom.” Ta podulja definicija javnoga bilježništva drugi je članak Zakona o javnom bilježništvu Republike Hrvatske koji je na snazi od 5. kolovoza 1993. do danas (*Narodne novine* 78/93). Zanimljivo je da se javni bilježnici prema navedenoj definiciji bave vrlo sličnim poslovima praktički od srednjega vijeka do danas. U hrvatskom su dva stručna naziva za tu službu: *javno bilježništvo* i *notarijat*. Prvi se upotrebljavao u srednjoeuropskom dijelu Hrvatske i rečenim je Zakonom postao službenim. Drugi je latinskoga podrijetla i vezan je uz mediteranski dio Hrvatske. U hrvatskoj se pravnoj praksi službeno više ne upotrebljava pa je sa svim svojim izvedenicama postao dijelom povijesnoga leksika.

U ovom našem radu govori se o javnom bilježništvu i njegovim zapisima na glagoljici. Najraniji hrvatski naziv za vršitelja toga čina bio je *pisac* (usp. Kukuljević Sakcinski 1863: br. 8, str. 43. itd.). No, oni koji su pisali glagoljske notarske isprave sebe su najradije nazivali *nodari*. Talijanizam *nodar* logična je posljedica prostorne, a time i pravne naslonjenosti Hrvatske na susjedni talijanski prostor. Notarijat se najprije i pojavio u Italiji. Talijanski ga gradovi uvode nakon obnove rimskoga prava u razvijenom srednjem vijeku kako bi se na propisan i pisan način štitilo privatno dobro. Vrlo se brzo kao javna služba proširio po Zapadu. U potvrđivanju pravnoga čina ili sklopljenoga posla zamjenjivala se pravna praksa ranoga srednjovjekovlja koja se temeljila na usmeno iskazanoj javnoj vjeri (usp. Lonza 2013: 1203–1232). Notarijatom je pravni čin ili sklopljeni posao dobivao javno priznatu i propisno pisanu strukturu. Primjereno se tako zaštićivalo privatno vlasništvo imatelja koji je neupitno mogao raspolagati tim svojim dobrom. Stoga je notarijat pravna stečevina zapadne civilizacije od prvorazredne važnosti.

Na hrvatskom prostoru notarijat se najprije pojavio u jadranskim gradovima. Najčešće bi se uspostavljao ondje gdje bi zaživio gradski statut. Zato se u svim važnijim jadranskim gradovima notari kao javni službenici zatječu već u 13. i 14. stoljeću (Bottica i Galović 2015: 119). Čak postoje naznake da su takvi službenici u punoj snazi djelovali već u 12. stoljeću (Bralić Petković i Lončar 2018: 131). Notarijata pak nema u krajevima pod turskom i vojnokrajiškom vlašću. Također ga uglavnom nema ni u gradovima koji su bili u privatnim (feudalnim) rukama. Notar ondje najčešće dolazi

nakon što bi takva sredina omogućila svojim građanima da se njihovi privatni sadržaji i radnje pravno izjednače s javnima. Dakle, notarska bi se služba uspostavljala tek kad bi na danome mjestu zaživio rimskopravni sustav u svoj svojoj punini. Zato se može reći da je javno bilježništvo tek nakon razvojačenja Vojne krajine uspostavljeno na čitavome hrvatskom prostoru. Međutim, vrlo je brzo zamrlo s uspostavom država totalitarnih režima koje su se nadvile nad hrvatskim prostorom u 20. stoljeću. Redom su fašistička Italija, Nezavisna Država Hrvatska i komunistička Jugoslavija otimala pravo slobodnoga raspolaganja imovinom svomu građanstvu pa je time javno bilježništvo, ako je postojalo, gubilo institucionalni smisao. Pogotovo je komunistička Jugoslavija dotukla javno bilježništvo zbog režimske koncepcije društvenoga vlasništva nad privatnom imovinom. Ponovno je u svoj pravnoj snazi uspostavljeno tek s neovisnom Republikom Hrvatskom (Crnić 2009: 1536).¹ Time se Hrvatska vratila na put svoje pravne tradicije po čemu je bila ravnopravna sa zemljama zapadne civilizacije.²

Hrvatska je oduvijek bila granična zemlja uporabe javnoga bilježništva i po tome se razlikovala od većine zemalja istočnijega susjedstva, gdje sve donedavno nije bilo javnobilježničke službe otvorene za građanstvo.³ Notarska je služba imala poseban razvoj na hrvatskom prostoru (Grbavac 2010), uvjetovan različitim državnim i običajnim ustrojstvom hrvatskih zemalja. Stoga se javlja na različitim jezicima i pismima. U nas su notari odnosno javni bilježnici izdavali isprave na latinskom, hrvatskom, talijanskom, njemačkom i mađarskom jeziku. Hrvatski su notarski zapisi usto tropismeni. Glagoljčni su nastajali na kvarnerskom, hrvatskoprimorskom, istarskom i sjevernodalmatinskom prostoru, ćirilični na južnodalmatinskom i srednjodalmatinskom prostoru (sporadično i izvan toga prostora),⁴ a latinični tek od sredine 18. st. – pa čak

¹ Treba napomenuti da poslovi iz nadležnosti bilježništva nisu “nestali”, već su raspoređeni na druge službe (*Službeni list FNRJ* 105/47; 16/65; 7/67; *Narodne novine* 52/71). Poslove ovjere potpisa, rukopisa i prijepisa su po općinama odrađivali matičari (ili neki drugi ovlašteni službenik), a složenije poslove, sastavljanje složenijih ugovora (posebno kupoprodajnih), oporuka i slično odvjetnici i sudovi. Matičari su iste poslove obavljali sve do Zakona o javnom bilježništvu (NN 78/1993), pa u praksi i sve do negdje 2004. godine na područjima gdje još nije imenovan javni bilježnik.

² Usp. *Hrvatsko javno bilježništvo*, 2014. (monografija).

³ Izuzetci su samo oni dijelovi Crne Gore i Albanije koji su tijekom ranoga novovjekovlja bili pod mletačkom vlasti (Botica i Galović 2015: 116).

⁴ Ćirilične zapise u notarskom obliku imaju Dubrovnik i Poljica. No, pojedine ćirilične zapise nalazimo i na zadarskom i šibenskom području, npr. u oporukama iz kancelarije zadarskoga kneza. Dubrovački su sačuvani u ćiriličnim spisima dubrovačke kancelarije u 15. stoljeću. Poljički pak nastaju tijekom čitavoga ranoga novovjekovlja, a sačuvani su u notarski strukturiranim ispravama koje su sastavljali *kančiliri* kao niži službenici mletačke vlasti. O njima se navodilo da su sastavljeni slovima *rvackim* (Botica i Brčić 2017: 15). Pravno su bile posve izjednačene s onima koje su se pisale slovima *latinskim*, što znači s notarskim ispravama na talijanskom jeziku koje su nastajale u susjednim mjestima Omišu i Splitu.

i ranije⁵ – međutim najčešće prema priznanju hrvatskoga kao službenoga jezika tijekom 19. st. u određenoj hrvatskoj zemlji pod habsburškom vlašću. Hrvatska je pisana raznovrsnost jedinstvena pojava u europskoj pravnoj praksi, a uvjetovana je državno-političkom disperznošću i civilizacijskom rubnosti hrvatskih zemalja (Bošnjak Botica i dr. 2016: 12).

Glagoljski je notarijat s pravne strane posve jednak latinskomu i talijanskomu notarijatu s kojim je stoljećima supostojao na istom prostoru. Notar je profesionalnu sposobnost iskazivao notarskim znakom u ispravama i svjedočanstvom da je službenik po ovlasti carskoj (*nodar cesarov, carevu oblastju*), papinskoj (*moću apostolskom*) ili pak duždevoj (*nodar puplik od občine benetačke, nodar pupliki sa oblastju od presvite gospodi bnetačke, nodar pupliki z bnetačkim dopušćenjem*) (Bolonić 1980: 294–295; Botica i Galović 2015: 118). Potpuno osposobljeni glagoljski notari djeluju od sredine 15. st. na hrvatskoprimorskom i kvarnerskom prostoru (Botica i Galović 2015: 124). Djeluju također u habsburškom dijelu Istre unatoč tomu što je funkcionirao kao privatni posjed. No, glagoljski notarijat, s obzirom na sačuvanost svojih knjiga, pravi je institucionalni oblik imao samo na Krku i donekle na Lošinj. Barem se zasad tako nameće pretpostavka. Na Krku je glagoljski notarijat postojao u čitavom mletačkom razdoblju. Njegove pretpostavljene začetke pronalazimo u kancelariji knezova Krčkih, kasnijih Frankapana (Galović 2018: 253–256). Glagoljski notari u vrijeme Mletačke Republike djelovali su u krčkim kaštelima Vrbniku, Omišlju, Dobrinju, Baški i Dubašnici, i to iz svojih kuća kao niži službenici mletačke vlasti. Njihovi su pravni akti bili posve ravnopravni s onima koje su činili notari talijanskoga jezika u gradu Krku. Na sjevernodalmatinskom prostoru koji je gravitirao Zadru nije bilo glagoljskoga notarijata u pravome institucionalnom smislu. Ondje su pojedinci, uglavnom popovi glagoljaši, sve do kraja mletačke vladavine obavljali određene notarske poslove poput svjedočenja u pravnom činu između stranaka, bilježenja u glagoljske bratovštinske knjige ili pak sastavljanja glagoljskih notarskih koncepata i oporuka (Vigato 2017) koje su se nosile na prijevod i daljnju pravnu obradu, potvrdu ili ovjeru u Zadar (Botica i Galović 2015: 127). Glagoljski su notari djelovali pri Riječkom kaptolu pod habsburškom vlašću (Deković 2005; Deković 2011; Botica i Galović 2015: 127), vrlo slično kao u Zadru pri providurovoj kancelariji pod mletačkom vlašću.⁶ Naime, odlukom mletačkoga senata od 12. siječnja 1612. sva tijela vlasti

⁵ Velik broj latiničkih dokumenta na zadarskom i šibenskom području javlja se sredinom 18. st., a pojedinačno i ranije, a zabilježeni su u fondu *Oporuke zadarskih knezova 1318. – 1797.* te u notarima iz razdoblja 1768. – 1847., ali i kao prilozi u raznim sudskim i ostalim fondovima Državnog arhiva u Zadru i Nadbiskupskog arhiva u Zadru.

⁶ U Zadru i drugdje po crkvenim i sudbenim središtima i važnijim sjedištima u Dalmaciji, također dje-

Mletačke Republike mogla su u njezino ime imenovati bilježnike.⁷ Sva tijela vlasti – a Zadar je bio središte mletačke uprave na čelu s generalnim providurom – glagoljicu i ćirilicu tretirale su ravnopravno ostalim pismima, odnosno bile su pravno izjednačene s pisanim talijanskim jezikom.⁸

Oporuke na glagoljskom pismu i hrvatskom jeziku pisale su se duboko na hrvatskom kopnu pa ih je npr. Zagrebački kaptol upotrebljavao u svome pravnom poslovanju (Kukuljević Sakcinski 1863: br. 254, str. 249). Konačno, notarskim se poslom na hrvatskom jeziku i glagoljici bavilo kroz povijest otoka Krka oko 130 notara i pisarskih službenika (kancelara) s ovlašću sastavljanja isprava koje su strukturom odgovarale notarskima (Bolonić 1980: 313).⁹

Hrvatska pisana baština ima na tisuće glagoljskih notarskih isprava. Sačuvane su u različitim notarskim strukturama kao molbe, skice, skraćeni zapisi ili isprave. Općenito govoreći, isprava (*instrumentum*) pisano je svjedočanstvo o nekom pravnom činu ili sklopljenom poslu, čiji se sadržaj po strogo propisanim pravnim formulama unosi u tekst. Postanak notarske isprave vrlo je sličan postupku nastanka javne isprave (Stipišić 1991: 161–162; Grbavac 2012: 61–68; Bošnjak Botica i dr. 2016: 11–12). Nakon ugovorene radnje odnosno postizanja pravnoga čina stranke bi došle notararu s molbom (*rogatio*) da im izradi o tome dokument. Notar bi potom skicirao ugovor (*minuta, notula*) te bi ga zapisao na poseban list ili bi ga unio u knjižicu manjega formata koja se naziva *bastardelli*. Tekst bi toga ugovora unio zatim u knjigu skraćenih zapisa ili *imbrevijatura*, koja se kasnije počela nazivati knjigom *protokola*. Tim se činom upisa pravni posao smatrao zaključenim. Iz tih se notarskih knjiga moglo na izričit zahtjev stranke zatražiti objelodanjivanje zasebne i originalne isprave (*instrumentum publicum*) nakon čega bi glagoljski notar – samo na Krku – često „precrtao“ traženi dokument te bi uz dotični dokument u knjizi pridodao na margini formulu *zneto i plaćeno* (Botica i Galović 2015: 122; Bošnjak Botica i dr. 2016: 12). Dakako, iden-

luje kaptol kao *locus credibilis* – „vjerodostojno mjesto“, koji obavlja poslove sastavljanja i izdavanja isprava za različite privatno-pravne poslove. Osim toga, latinske notarske spise od 1351. do 1438. nalazimo pri Općini/Komuni Zadar, Velikom sudbenom dvoru u Zadru od 1385. do 1418., zatim pri Pomorskom sudu 1385. – 1418. itd. Usp. *Vodič Državnoga arhiva u Zadru* (2014).

⁷ Primjerice, u kancelariji zadarskoga kneza deponirano je sedam kutija oporuka iz razdoblja od 1318. do 1797. među kojima veliki broj oporuka, ugovora, izjava pisanih hrvatskim jezikom, najviše glagoljicom, manje latinicom i ćirilicom (oko 320). Te glagoljske notarske spise uglavnom su pisali ovlašteni svećenici glagoljaši. Ipak, u nekim slučajevima nalazimo zapise koje su glagoljicom zapisivali sami notari (Juran 2014: 12–14).

⁸ Za to je dovoljno pregledati arhivske fondove (providur, notari, knez, kapitan, prvostupanijski sud, mletački dragoman, katastri, razni obiteljski i osobni fondovi itd.) Državnoga arhiva u Zadru.

⁹ Ovdje valja itekako razlikovati popove glagoljaše notare i one glagoljaše koji su bili glagoljski notari-laici od općenita pogleda na sve glagoljaše, popove svećenike, redovnike, laike itd.

tična je procedura i u latinskom notarijatu. Dobar je broj notarskih isprava na Krku i Lošinj u ostajao samo u notarskim knjigama imbrevijatura ili protokola. Ovjerovljena je izdana isprava koštala pa mnogi, imajući bezrezervno povjerenje u samoga notara i u notarski knjiški zapis, nisu tražili izvod iz notarskih knjiga. Uostalom, notar je statutarnom odredbom po svršetku svoje službe morao ostaviti notarske knjige nasljedniku pa su notarske kuće, u kojima su se čuvale notarske knjige, kao npr. na Krku, bile najpouzdanija mjesta sjećanja stranaka na određeni pravni čin i instrument. Osim toga, stranke koje su išle ka glagoljskomu notaru vrlo su rijetko bile „plemenite” krvi pa nije postojala izraženija svijest o čuvanju vlastitih dokumenata u eventualnom obiteljskom arhivu (doduše, postoji i nekoliko izuzetaka, npr. obitelji Milčetić, Bajčić, Brusić itd., ali se u pravilu i u njih potvrđuje prije rečeno).

U glagoljskim se notarskim ispravama nalaze mnogi i raznovrsni podatci o kupoprodajama i promjenama vlasništva (*inštrumenti, štrumenti, promine*), oporukama (*teštamenti, tištamenti*), dodatcima, dopunama ili ispravcima oporuka (*kondicilije, kundiciliji*), nagodbama u pogledu procjene ili diobe baštinjene imovine (*kompromise, kumpromese, redi*), raznim odlukama procjenitelja ili arbitražnih sudaca prilikom diobe ili procjene baštinjene imovine (*sentencije*), inventarima o pokretnoj imovini (*levandari*), raznim pogodbama ili nagodbama (*kordije*), prosvjedima ili prigovorima oko baštinjene imovine (*kuntradicioni*) te raznim darovnicama ili dotacijama (*dari*), bračnim ugovorima (*matrimoniji, dote, antidote*) (Strohal 1915: 79–80; Bolonić 1980: 296, 299; Botica i Galović 2015: 127). Te su isprave, sasvim sigurno, vjerno zrcalo svakodnevnoga života u određenoj sredini.

2. EGDOTIKA

Svijet se u posljednjoj etapi novoga vijeka suživljavao s industrijskim revolucijama pa je tehnički i tehnološki napredak drastično utjecao na sveukupni život. Došlo je do silnoga skoka znanosti. Uspostavom različitih istraživačkih parametara „poznavstvenila” se i povijest. Dotada je uglavnom bila stara vještina izvještaja o prošlosti i izravna promatranja događaja. Počela se graditi i moderna hrvatska historiografija, a uzore je nalazila u zapadnoeuropskim i srednjoeuropskim nacionalnim historiografijama. Sve su se u početku držale modela, dobro osmišljena u njemačkoj historiografiji, prema kojemu povijest izrasta sama od sebe ako se kritičkoj prosudbi podvrgavaju brojne činjenice (Gross ²2001: 172–188). Pomno prikupljeni dokumenti razvrstavali su se kronološki uz praćenje političkih događaja i sudbina velikih ličnosti. Takva je pozitivistički izgrađivana historiografija zbog zanemarivanja sveukupnosti ljudske

zbilje pod oštrom kritikom već desetljećima iako su njezini prinosi ukupnomu razvoju povijesne znanosti veliki.

Jedan od doprinosa pozitivističkoga pristupa građenju povijesti, koji je dugo bio dominantan u modernoj hrvatskoj historiografiji, bilo je normiranje obrade, prenošenja i publiciranja povijesnih izvora. Na temelju takva posla razvila se posebna disciplina pomoćnih povijesnih znanosti koja se zove *egdotika*. Riječ je o grecizmu (grč. εκδίδομι ‘izdajem’) novijega datuma koji je terminološki zastupljen u zapadnim historiografijama (engl. *ecdotics*, njem. *Ekdotik*, franc. *ecditique*, tal. *ecdotica*). Istočnije pak historiografije, pod utjecajem ruske, upotrebljavaju naziv *arheografija* (također grecizam). Egdotika i arheografija različiti su nazivi istoga pojma; oba naziva određuju pomoćnu povijesnu znanost koja se bavi teorijom i praksom izdavanja povijesnih izvora. Posrijedi je mlada pomoćna povijesna znanost iako se u osnovi već dugo bavi diplomatskim i narativnim izvorima. Velik joj je izazov digitalno doba u kojem će stalno razvijati svoj analitički alat te proširivati prostor svoje obrade i objave na vrlo različite povijesne izvore koji su se nekoć, zbog nemogućnosti ovladavanja i sistematiziranja, izuzimali iz historiografskih analiza i raščlamba. Egdotika od početaka kritičke objave povijesnih izvora nastoji pružiti što bolje znanstvene parametre za obradu i objavu povijesnih izvora. Dobar je egdotičar onaj koji se najčvršće drži načela i pravila svoje struke. Nesređena i neujednačena zbirka povijesnih izvora uvijek je odraz loše odrađena egdotičkoga posla. Takva je zbirka nepouzdana. Obrada i objava povijesnih izvora mora biti praćena čvrsto postavljenim i znanstveno opravdanim metodama i mjerilima.

2.1. EGDOTIČKI (PRA)POČETCI

Prapočetci egdotike kao znanstvene discipline organski su iznikli iz puke potrebe čovjeka iz razdoblja humanizma i renesanse da svoju „glad“ odnosno potragu za prošlošću traži otkrivanjem novih i općenitim tumačenjem povijesnih izvora. Pri takvu su istraživačkom poslu izostajale ozbiljnije metode kritičke obrade koja se u historiografiji javlja vrlo ozbiljno s bolandistima u 17. stoljeću. Ipak, trebala su proći još dva stoljeća da se po znanstvenim metodama i mjerilima posve uspostavi egdotika kao znanstvena disciplina, čemu su najviše pridonijele kritičke analize biblijskih izvora iz 19. st. (Kapitanović 2012: 247), radovi klasičnoga filologa i germanista Karla Lachmanna (Lebrecht Schmidt 1988: 227–236; Castaldi i dr. 2004: 55–81; Timpanaro 2005) te uvodne studije njemačkoga povjesničara, paleografa i diplomatičara Theodora von Sickela u *Monumenta Germaniae historica* (MGH),¹⁰ velikom projektu nje-

¹⁰ *Monumenta Germaniae historica – Gesamtverzeichnis* (2011), <http://www.mgh.de> (11. 10. 2019.).

mačke historiografije koji je bio uzor prvim hrvatskim tiskanim zbirkama povijesnih izvora i egdotičarima.

Povijesni se izvori objavljuju svakako i različito. Davno je belgijski povjesničar François Masai (1950: 178) uočio tri iskristalizirana načina:

1. kao *kritičko izdanje*, odnosno pokušaj da se pronikne u podatke o ispravama kako bi se rekonstruiralo prijašnje stanje izvornih rukopisnih tekstova koliko je god to moguće;¹¹
2. kao *faksimilno izdanje*, odnosno mehanička (doslovna) reprodukcija dokumenata;¹²
3. kao *diplomatičko izdanje*, odnosno arheološki precrt tekstova.¹³

Najčešće se poseže za kritičkim ili interpretativnim te diplomatičkim načinom objave povijesnih izvora. Potonje inzistira na vjernoj transliteraciji odnosno „preslikavanju/precrtavanju izvornika“ sa svim njegovim osobitostima. U kritičkom ili interpretativnom načinu također se poštuje izvornik prije svega, no dodatno se intervenira u izvorni tekst tako što se razrješuju kratice i poštuju recentna pravopisna rješenja poput pisanja velikih slova u imenima i na početku rečenica sa svim interpunkcijskim znacima prema modernim načelima itd. (Bartoli Langeli 1991). Mnogi pak istraživači stvaraju vlastiti sustav, najčešće tako što kombiniraju kritičko-interpretativni ili diplomatički način, pa povijesne izvore objavljuju po vlastitim kriterijima.

Nažalost, nema konsenzusa oko iznalaska zajedničkih ili barem ujednačenih metoda i kriterija obrade i objave povijesnih izvora. Dapače, postoje poprilična odstupanja. Primjera radi, britanska egdotika vrlo je konzervativna jer objavljuje povijesne izvore načinom diplomatičkoga izdanja ili arheološkoga precrta teksta. Takav se pristup strogo izbjegava u nacionalnim egdotikama iz hrvatskoga okružja izraslima iz egdotičkih postupaka njemačke historiografije. Egdotika je doista „stalno otvoreno pitanje“ (*un problema sempre aperto*).¹⁴

U posljednje su vrijeme učinjeni ipak veliki pomaci prema utvrđivanju ujednačenih metoda izdavanja povijesnih izvora. Tomu su pridonijeli svesci savjeta za objavu srednjovjekovnih izvora koji su kao rezultat dugogodišnjega projekta *La civilisation*

¹¹ *L'édition critique, tentative faite pour dépasser les données documentaires afin de reconstituer les états antérieurs et, autant que possible, originaux des textes manuscrits.*

¹² *L'édition fac-similé, reproduction mécanique des documents.*

¹³ *L'édition diplomatique ou relevé archéologique des textes.*

¹⁴ Tako ju je u dijelu naslova svoga članka *L'edizione delle fonti documentarie: un problema sempre aperto* opisao talijanski medievist Armando Petrucci (1963: 69–80).

de l'écrit au Moyen Âge visoke škole specijalizirane za pomoćne povijesne znanosti École nationale des chartes u Parizu izlazili pod jedinstvenim naslovom *Conseils pour l'édition des textes médiévaux*. U prvome su svesku dane opće smjernice izdavanja povijesnih izvora koje su proizlazile iz tradicije École nationale des chartes (*Conseils I*), u drugome su smjernice za objavu diplomatskih isprava i arhivskih dokumenata (*Conseils II*), a u trećemu smjernice za objavu latinskih i srednjovjekovnih francuskih i okcitanskih književnih tekstova (*Conseils III*).

Velik doprinos razvoju egdotike pružaju u posljednje vrijeme članci u specijaliziranom časopisu *Ecdotica. Rivista di studi testuali*, koji od 2004. izlazi u suizdanju Dipartimento di Filologia Classica e Italianistica di università di Bologna, Centro para la Edición de los Clásicos Españoles en Madrid i Fondazione Cassa di Risparmio in Bologna.¹⁵ Sve je više promišljanja o načinu sistematizirane obrade, a time i izdavanja povijesnih izvora, koji su, kako smo rekli, s digitalnim dobom pred posebnim izazovima. Jedno je sigurno, egdotika ni najmanje nije zastarjela pomoćna povijesna znanost.

2.2. EGDOTIKA U HRVATSKOJ

Duga je i bogata tradicija izdavanja izvora hrvatske povijesti. Posebno stručnošću prednjače diplomatski latinski izvori. Stoga je razumljivo da ima dobrih osvrta na metode, načine i kriterije tih objava (Samardžić 1969: 54–62; Milošević 1970: 3–18; Antoljak 1971: 186–189; Stipišić 1972: 85–125; Milošević 1975; Milošević 1977: 240–258; Milošević 1982: 225–257; Mihelić 1986: 117–140; Matijević Sokol 1999: 181–184; Šanjek 2005: 141–142; Nikolić Jakus 2008: 101–112; Nikolić Jakus 2012: 154–168). Duga tradicija izdavanja izvora za hrvatsku povijest ujedno pretpostavlja postojanje vrsnih egdotičara u hrvatskoj historiografiji.

Prvim bi se hrvatskim egdotičarom mogao smatrati Matija Vlačić Ilirik jer je bio jedan od prvih propitivača povijesnih izvora u europskoj povijesnoj znanosti, ali nije ostavio neposredna traga u hrvatskoj historiografiji. Ipak, radeći na djelu *Catalogus testium veritatis* (Basel, 1556), propitivao je povijesne izvore koje je unosio u svoju *Ecclesiastica historia* poznatiju kao *Centuriae Magdeburgenses* (Basel, 1559/1574), čime je utjecao na ukupan razvoj povijesne znanosti. Prve pak objave hrvatskih diplomatskih izvora s određenim kritičkim pristupom poduzimao je Ivan Lučić – Lucius, otac hrvatske povijesne znanosti, u mnogim svojim djelima, poglavito u povijesnoj sintezi *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex* (Amsterdam, 1666). Za crkvenu je

¹⁵ *Ecdotica. Rivista di studi testuali*, <https://site.unibo.it/ecdotica/it>. (11. 10. 2019.)

povijest hrvatskih zemalja i povijest Katoličke Crkve u jugoistočnoj Europi (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Kosovo, Makedonija, Srbija) neizostavno djelo *Illyricum sacrum* u osam svezaka,¹⁶ a svaki pojedini koji je izišao između 1751. i 1817. obrađuje povijest određenih nadbiskupija i biskupija s hrvatskoga prostora te njegova istočnoga i južnoga susjedstva.

Moderne temelje hrvatskoj egdotici udarili su Ivan Kukuljević Sakcinski (1863., 1874., 1875.) i Franjo Rački (1877.). Najveći pak iskorak učinjen je s najvećim pothvatom hrvatske historiografije svih vremena iza kojega je stajao Tadija Smičiklas (Matijević Sokol i Gamulin Tuđina 2000: 105–114; Matijević Sokol 2014: 55–62). Riječ je o stalno dopunjujućoj zbirci hrvatskih srednjovjekovnih dokumenata *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, u kojoj je do sada, u dvadeset svezaka, objelodanjeno oko 7000 dokumenata. Smičiklasova egdotička načela iznesena su u predgovoru drugoga sveska pod naslovom *Osnovna načela pri izdavanju naših spomenika* (Smičiklas 1904: V–XXXI). Zanimljivo je da ih se gotovo u cijelosti pridržavaju i sva kasnija izdanja. Dakako, uz taj je pothvat stajala i stoji Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, koja je pokrovitelj mnogih i različitih izdanja povijesnih izvora. Ta izdanja nastoje slijediti relevantne zakonitosti egdotike, odnosno pravila izdavanja povijesnih izvora u skladu s recentnim načelima svoga vremena.

Pravila i uzusi o objavi latinskih diplomatskih dokumenata mogu se pronaći u sveučilišnom udžbeniku *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi* Jakova Stipišića (1972, ²1985, ³1991), osobito u još uvijek recentnu članku “Egdotika diplomatskih izvora u prošlosti i danas” (Stipišić 1972: 85–125). Zanimljiv je egdotički rad “Načela naučno-kritičkog objavljivanja arhivskih dokumenata” Ivana Filipovića (1972: 127–211). Kratki pregled povijesti egdotike u Hrvatskoj, slično kako smo ga počeli, završit ćemo s egdotičarom koji spletom nepovoljnih okolnosti nije utjecao na hrvatsku poslijeratnu historiografiju. Riječ je o Zlatku (Aureliju) Tanodiju, argentinskom povjesničaru hrvatskih korijena koji je 1954. objavio zapažen i pretiskavan egdotički rad *Ediciones de documentos históricos* (Tanodi 1954a: 123–172; 1954b; 1957: 45–70).

Hrvatska historiografija još uvijek traži konsenzus oko stručne i znanstvene pripreme za objavljivanje prikupljenih i obrađenih diplomatskih i narativnih izvora. Jedno takvo nastojanje kao arhivsko savjetovanje Društva arhivskih radnika Hrvatske održano je 1970. u Dubrovniku pod temom *Objavljivanje arhivske građe – načela kritičko-naučnog objavljivanja historijskih dokumenata*. Ondje su izašli na vidjelo vrlo različiti stavovi i pristupi egdotici, odnosno znanstvenoj i stručnoj obradi diplomatskih i narativnih izvora te drugih arhivskih dokumenata (Srebrnić 1971: 308). Jednostavno

¹⁶ Deveti svezak (dopuna i ispravaka) naknadno je objavio don Frane Bulić (1910).

nema konsenzusa o propisima koji bi obvezivali egdotičare da ih se pridržavaju prilikom objave povijesnih izvora. Zajedničke stavove ili pravila zamjenjuju pojedinci ili ustanove koje se samostalno rukovode oko objave povijesnih izvora zavisno od vlastite tradicije, umijeća, znanja i sposobnosti u tom poslu.

3. GLAGOLJSKI IZVORI KROZ EGDOTIČKI POSTUPAK

Hrvati, etnoidentitet južnoslavenskoga jezika i rimokatoličkoga temelja, oblikovali su se u geopolitičkom i geokulturnom sjecištu sjeveroistočnoga Mediterana, srednje Europe i zapadnoga Balkana pa su obilježeni razmjenom različitih civilizacijskih prinosna. Zato je hrvatska pisana kultura trojezična i tropismena (Hercigonja ²2006). Za materinsku riječ imali su tri različita pisma: najprije su je pisali glagoljicom uglavnom na čakavskom vernakularu (od 11. do 19. st.), potom su je u doticaju s istočnim susjedstvom pisali na ćirilici (od 12./14. do 19. st.), a tek su u doba Anžuvina stvoreni uvjeti da se piše na latinici (od 14. st.).

Unatoč tomu, Hrvati su zbog političke rasejepkanosti svojih krajeva i dodira s različitim civilizacijama samoobrambeno pojednostavljivali pristupe svojoj baštini (Bortica i Rimac 2012: 24). Tako su svoju vlastitost i posebnost u odnosu na okruženje isticali prema svojoj latiničnoj i glagoljičnoj baštini. Latinicom su legitimirali svoj rimokatolički, a glagoljicom svoj jedinstveni identitet jer se potonja nije upotrebljavala u susjedstvu. K tomu, latinski i hrvatski crkvenoslavenski jezik zbog rimokatoličkoga opredjeljenja i identitetske posebnosti doživljavali su poput materinskoga. Treće pak pismo ćirilica u hrvatskoj je svijesti rastvoreno u trima razdobljima te trima različitim pristupima i osjećajima. Sve što je do sredine 19. st. napisano na hrvatskome ćirilicom jest *baština*. Sve što od sredine 19. st. nastaje jest *politika*, uz konotaciju da je ćirilica čuvarica nacionalnoga identiteta Srba u hrvatskim krajevima, ali i poveznica Hrvata s istočnijim južnoslavenskim narodima (Gabelica 2014: 151). Naposljetku, ćirilica je od početka velikosrpske agresije na Hrvatsku postala *trauma* jer je njezino isticanje bilo sa svrhom vojnoga i vanjskopolitičkoga iskaza pokoravanja, razaranja i zauzimanja hrvatskih krajeva. Stoga je svima onima koji su bili pogođeni velikosrpskom agresijom prestala biti pukim sredstvom pisane komunikacije. Ćirilica im je simbol agresije i znak razaranja, ubijanja, ranjavanja i okupacije.

Slavistika, znanost o slavenskim jezicima i književnostima te o općoj i kulturnoj povijesti Slavena, svoj znanstveni habitus gradi na pretpostavci prema kojoj je glagoljica autorsko pismo sv. Ćirila. Ključni su joj dokazi posredni podatci iz anonimnoga *Žitja Metodova* i *Skazanja o sloveseh* Črnorisca Hrabra (Stipčević 1964: 52–58; Bratulić

²1992: 101; Žagar 2013: 46–52), zatim pojava obloga tipa glagoljice u zemljama dominantno slavenskoga svijeta i, konačno, brz nestanak glagoljice u korist ćirilice (Mihaljević 2014: 9–13). Glagoljica je tako ostala prisutna jedino na hrvatskom prostoru.¹⁷

U rimokatoličke je liturgijske knjige glagoljica ušla još za života sv. Ćirila i Metoda. Stoga je nakon Velikoga raskola ili Velike shizme 1054. god. jedino mogla postojati na hrvatskom prostoru. Hrvati su unatoč ograničenjima i zabranama ustrajali u održanju Rimskoga obreda na glagoljici. Glagoljaši su bili vrlo vjerni rimskom obredu. Svoje su liturgijske knjige, glagoljske misale i brevijare, uvijek činili *po zakonu Rimskoga dvora* iako se glagoljaštvo tek za pontifikata Inocenta IV. službeno učvrstilo u Rimokatoličkoj Crkvi (Mihaljević 2014: 15; Glavičić 2014: 159–183; Kraft Soić 2016: 17–37; Bogović 2019: 59–98). Crkvenoslavenska se riječ, istoznačna latinskoj, održala u rimokatoličkim crkvama sve do prije pola stoljeća. U knjigama koje su se stavljale na rimokatolički oltar uvijek je dolazila u glagoljskim slovima.¹⁸ Hrvati su je prožimali, koliko su god mogli, svojim čakavskim elementima, pa je nastao jezični amalgam koji se lingvistički opisuje kao hrvatski crkvenoslavenski jezik (Mihaljević 2014: 11–12).

Glagoljica je vrlo brzo postala pismom starohrvatskoga vernakulara jer je svojim grafemskim rješenjima u cijelosti preklapala fonemski sustav hrvatskoga jezika. Na desetke je tisuća povijesnih izvora pisanih glagoljskim pismom i hrvatskim jezikom. Zarana su postali predmetom povijesne znanosti. U nastavku ćemo progovoriti o egdotičkim rješenjima glagoljskih notarskih isprava koje su zbog jezika i pisma stoljećima bile jedinstvene u javnobilježničkom svijetu.

¹⁷ Nakon osnutka Karlova sveučilišta u Pragu, Karlo IV. Luksemburški pozvao je benediktince glagoljaše iz Hrvatske u Češku pa je, zahvaljujući njihovom angažmanu, nastala češka redakcija crkvenoslavenskoga jezika na glagoljici. Usp. o tome Hercigonja 2009: 73–74, 111–112; Херцигоња 2015: 99–100, 144–145; Galović 2016: 145. S glagoljicom se preko rimskoga obreda na crkvenoslavenskom jeziku do početka 17. st. susretalo slovensko stanovništvo koje je s hrvatskim obitavalo u Tršćanskoj biskupiji.

¹⁸ Latinica je u crkvenoslavenskoj riječi ušla u Rimokatoličku Crkvu dosta kasno, tek s Vajsovim misalom (1927), u doba kada je staroslavensko bogoslužje ubrzano nestalo iz hrvatskih crkava jer je hrvatsko rimokatoličko svećenstvo zbog nametnuta tumačenja o ćirilometodskim počecima, prisiljavanju na južnoslavensku uzajamnost i dijeljenja te beogradskim poticajima starokatolicima, koji su odvojeni od Rima inzistirali na crkvenoslavenskom bogoslužju, osjećalo ugrozu za nepokolebljivu vjernost Rimu, katoličku tradiciju i svoj nacionalni identitet pa se u bogoslužnoj praksi radije okretalo latinskomu kao vidljivu znaku katoličkoga jedinstva.

4. IZDANJA GLAGOLJSKIH NOTARSKIH ISPRAVA

Hrvatska historiografija, zahvaljujući zbirci glagoljskih diplomatskih izvora Ivana Kukuljevića Sakcinskoga (1863), zarana je uhvatila korak s recentnim zapadnoeuropskim i srednjoeuropskim egdotikama koje su na materinskim jezicima objavljivale svoje diplomatske i narativne izvore. Ipak, egdotika je glagoljskih povijesnih izvora, za razliku od egdotike latiničnih (usp. Tognetti 1982), usložena transliteracijom izvornoga teksta. Različiti su pristupi transliteraciji i transkripciji upravo ono što se najprije zamjećuje pogledom u objavljeni glagoljski izvornik. Nakon toga dodatnim se pitanjima mogu tražiti jasniji odgovori o egdotičkim postupcima:

1. kako je predstavljen izvorni tekst;
2. koji su bili kriteriji transliteracije;
3. je li se pokušalo dodatno transkribirati ili „pojednostaviti“ transliterirani tekst;
4. je li transliterirani tekst izvornika učinjen jasnijim;¹⁹
5. je li vjerno ili pak slobodno slijeđena struktura izvornika;
6. kakvim je kritičkim aparatom opremljen dobiveni tekst;
7. kako se pristupilo objavi faksimila;
8. razmišlja li se o upotrebi digitalnih platforma za dobiveni izvorni tekst (uputa današnjega vremena).

Mnogi su hrvatski egdotičari odgovarali kroz metode i praksu na takva i slična pitanja. Kroz kraću je raspravu “Edicione prakse hrvatskih istraživača i izdavača srednjovjekovnih tekstova u XIX i XX stoljeću” odgovorio na njih Josip Bratulić, zamijetivši da su takve zbirke uglavnom izdavane „nefilološki“ s namjerom da budu iskoristive „politički, društvenopolitički, kulturno i kulturološki“ (Bratulić 1981: 137–147).²⁰ Dijelom je u pravu. No, zbirkama povijesnih izvora koje su uređene „filološki“ najčešće izostaje šira recepcija jer su objavljene tako da su razumljive uglavnom samo paleografima i filozofima (usp. Košuta 1988). Takvi egdotičari ne žele uložiti dodatni napor te primjerice transkribirati transliterirani tekst.

¹⁹ Npr. pisanje malih i velikih slova, interpunkcija i druga pravopisna pitanja poput pisanja protetskoga i medijalnoga *j*, bilježenja jata, jusa, drugih glagoljskih slova, razrješavanja kratica, suspenzija, kontrakcija itd.

²⁰ O otvorenim problemima tekstologije u hrvatskoj znanosti vidi: Vončina 1999, 2006; Kapetanović 2011: 657–668; Lupić 2012a: 557–589, 2012b: 895–958.

I.

Tradiciju izdavanja hrvatskoglagoljskih izvora inaugurirao je filolog i pop glagoljaš Ivan Berčić. Svoje je djelo *Chrestomatia* (1859.) stvarao u Zadru, a objavio ga u Pragu.²¹ Berčićeva je hrestomatija važna po tome što su neki povijesni izvori doneseni uglatom glagoljicom (Bratulić 1981: 138). Dodatno smo opazili da im je odljev slova učinjen prema prvoj hrvatskoglagoljskoj inkunabuli *Misalu po zakonu rimskoga dvora* iz 1483. (*Prilog 1*). Taj su model, slova dizajnirana prema Prvotisku, uglavnom slijedili svi kasniji izdavači hrvatskoglagoljskih izvora. Tek se u najnovije doba sa skokom grafičkoga dizajna javljaju nova rješenja (F. Paro, N. Hančić, F. Cvitić, M. Brkić i dr.) pa se može očekivati i drukčije predstavljanje glagoljskih slova u nekim izdanjima.

II.

Berčićev model za glagoljska slova preuzeo je Ivan Kukuljević Sakcinski u već spomenutoj zbirci *Acta Croatica – Listine hrvatske* (1863).²² U tu su prvu objavljenu zbirku glagoljskih povijesnih izvora, jedinu koja je ikada tiskana glagoljicom u cijelosti,²³ ušle 382 isprave koje su datirane između 1100. i 1599. godine. Notari i ostali koji su slijedili strukturu notarske isprave učinili su sljedeće dokumente: *br. 6* (Križanićev prijepis Istarskoga razvoda), *br. 8* (Baška, 1375.), *br. 9* (Baška, 1375.), *br. 10* (Dobrinj, 1379.), *br. 13* (Dujmov prijepis Istarskoga razvoda), *br. 16* (Baška, 1413.), *br. 17* (Baška, 1414.), *br. 18* (Baška, 1419.), *br. 20* (Baška, 1420.), *br. 22* (Novi, 1422.), *br. 24* (Baška, 1423.), *br. 26* (Baška, 1426.), *br. 37* (Zadar, 1437.), *br. 42* (Bakar, 1445.), *br. 53* (Baška, 1450.), *br. 55* (Stomorina Selo, 1450.), *br. 59* (Baška, 1451.), *br. 62* (Bakarski razvod, 1455.), *br. 67* (Sustipanska Luka, 1460.), *br. 69* (Karlobag, 1460.), *br. 78* (Omišalj, 1465.), *br. 82* (Ugljan, 1466.), *br. 84* (Krk, 1468.), *br. 90* (Omišalj, 1471.), *br. 95* (Zadar, 1473.), *br. 96* (Grižane, 1474.), *br. 128* (Krk, 1490.), *br. 146* (Karlobag, 1495.), *br. 172* (Marinci, 1504.), *br. 200* (Sužan, 1514.), *br. 216* (Novi, 1526.), *br. 229* (Veprinac, 1534.), *br. 251* (Rijeka, 1546.), *br. 261* (Ba-

²¹ Na bogoslovnoj školi u Zadru predavao je staroslavenski jezik i glagoljašku liturgiju, a zbog istraživanja hrvatskoglagoljske baštine i želje za obnovom slavenskoga bogoslužja u Zadarskoj nadbiskupiji nazvan je “uskrsiteljem glagoljice u Dalmaciji” (V. Jagić). Svoju je hrestomatiju, koja je u drugom izdanju dobila nov naziv *Čitanka staroslovenskoga jezika* (1864), napravio poticajem tada vodećega slavista Pavela Jozefa Šafarika, koji je dokazao da je glagoljsko pismo slavenskoga podrijetla i da je starije od ćirilice (Šafařík 1858).

²² O životu i djelu I. Kukuljevića Sakcinskog (1816. – 1889.) v. *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom* (2011).

²³ Također su u nju uvršteni neki ćirilčni natpisi i isprave bosanske i hrvatske provenijencije (br. 44, 52, 136, 177, 212, 226, 237, 241, 244, 257, 258, 259, 266).

kar, 1554.), *br. 303* (Kastav, 1588.), *br. 308* (Bribir, 1590.), *dod. 1* (Dobrinj, 1100.), *dod. 2* (Dobrinj, 1230.), *dod. 9, dod. 31* (Samobor, 1555.), *dod. 45* (Grižane, 1596.).

Ivan Kukuljević Sakcinski donio je svaku ispravu sa zaglavljem, tekstom isprave i legendom u kronološkom nizu (*Prilog 2*). Zaglavlje čine tekući redni broj dokumenta bilježen rimskom znamenkom, vremenski datum (*datum temporale*), mjesni datum (*datum locale*) i indikativni sažetak na hrvatskom jeziku (*regestum*). U ispravama (*acta*) Kukuljević je nastojao slijediti načelo „znak za znak”, prenoseći isprave doslovnom transkripcijom (s glagoljice na glagoljicu). Isprave je uvijek započinjao velikim slovom (verzalom), a sintagmatski završetak nastojao je obilježiti točkom. Izostanak interpunkcije, pogotovo zarez, dodatno otežava čitanje i razumijevanje isprava iz Kukuljevićeve zbirke izvora. K tomu, neujednačeno upotrebljava i uglatu [ ] i oblu zagradu ( ) u rekonstrukciji slova, riječi ili sintagmi, a kratice uopće ne razrješava te ih donosi pod tildom. Za nejasnoće rabi upitnik u obliku zagradama (?), a višetočje ... rabi za lakune. Ispod isprave donosi legendu s vanjskim karakteristikama poput podrijetla i mjesta čuvanja. Ako je dao drukčije čitanje ili je dao tumačenje određenoj riječi u izvorniku, Kukuljević je ispravu ispratio bilješkom „ispod crte“ (*sub calce*) na dnu stranice (fusnota). Zbirku je opremio indeksom mjesta, rijeka i osoba te popisom tiskarskih pogrešaka (*erratum*).

Uzevši u obzir kasnije mogućnosti i pristupe izdavanju povijesnoga gradiva, Kukuljevićeva *Acta Croatica – Listine hrvatske* spada među dobro uređene zbirke povijesnih izvora. Štoviše, nekim je egdotičkim rješenjima još uvijek nenadmašena u hrvatskoj historiografiji. Međutim, u objavi povijesnoga gradiva glagoljicom ostala je osamljena.

III.

Slaba upućenost u glagoljsko pismo bila je razlog što su se već Kukuljevićeви suradnici Antun Mažuranić i Ante Starčević, objavljujući *Vinodolski zakonik* (1843) i *Istarski razvod* (1852), odlučili za objavu tih glagoljskih izvora latiničnim pismom (Bratulić 1981: 144). Istu je praksu slijedio Ivan Milčetić²⁴, koji se drži prvim školovanim obrađivačem povijesnoga gradiva pisana glagoljicom u hrvatskoj historiografiji i filologiji (Bozanić i dr. 2018: 171; Galović 2019: 339–350).²⁵ U članku “Glagoljaši, osobito krčki, u prošlosti hrvatskoj” (1887), transliteriravši glagoljske notarske isprave na latinicu (Milčetić 1887: 345–348), svoj je egdotički postupak objasnio slje-

²⁴ O životu i djelu I. Milčetića (1853. – 1921.) v. *Zbornik o Ivanu Milčetiću* (2002).

²⁵ Kruna njegova rada jest *Hrvatska glagoljska bibliografija*, I. dio (Milčetić 1911). No, to je djelo ostalo nedovršeno.

dećim riječima: “Priopćujem iz svoje zbirke dvije glagolske bilježničke isprave, koje mi se čine zanimljive. Prepisao sam ih vjerno, nego sam sâm pometao interpunkcije, rastavio riječi i uveo velika slova gdje trebaše. Sve što je u zaporkama, potiče od mene.” (Milčetić 1887: 345). Postupkom unošenja suvremenih ortografskih pravila u povijesne izvore učinjen je važan iskorak prema suvremenim egdotičkim gibanjima. U gotovo svim svojim postupcima Milčetić je bio egdotički recentan. Jedino što se njegovu pristupu može zamjeriti jest izostavljanje dijelova zaglavlja poput vremen-skoga datuma (*datum temporale*) i regista u donesenim dokumentima (*Prilog 3*).

IV.

Krajem 19. st., kada se preko rječnika, pravopisa i gramatike realizirao Bečki književni dogovor (1850.) koji je u svrhu ujedinjenja književnih jezika Slovenaca, Hrvata i Srba standardizirao hrvatski na štokavskoj ijekavskoj osnovi,²⁶ Jugoslavenska je akademija znanosti i umjetnosti odlučila sve hrvatskoglagoljske povijesne izvore tiskati ćirilicom. Premda se takva odluka pravdala znanstvenim načelima jer oba slavenska pisma (glagoljica i ćirilica) monografemski slijede fonološki sustav hrvatskoga jezika pa je daleko lakše transliterirati s glagoljice na ćirilicu negoli s glagoljice na latinicu (Rački, Jagić i Črnčić 1890: II), iza takve su se odluke krile tekuće političke i ideološke refleksije, odnosno početak bliske suradnje vodećih hrvatskih i srpskih stranaka i zbližavanja južnoslavenskih naroda u Monarhiji (Gabelica 2014: 151–174). Tako je prvi svezak *Hrvatskih spomenika – Acta Croatica* Đure Šurmina (1898),²⁷ do danas najcjelovitija Akademijina zbirka hrvatskih povijesnih listina, objavljen tzv. građanskom ćirilicom s tek neznatnim latiničnim i glagoljskim intervencijama uglavnom u bilješkama (*Prilog 4*). Premda je riječ o kapitalnoj zbirci izvora hrvatske medievistike, koja je tiskana kao šesta knjiga Akademijine serije *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium* (Šurmin 1898), zapravo je to redigirana kompilacija Kukuljevićeve i Lopašićeve²⁸ zbirke s manjim brojem novoobrađenih i novoobjavljenih isprava. Svezak je obuhvatio isprave iz razdoblja od 1100. do 1499. godine. Sadrži predgovor, ispravke i dopune te spomenike u dosljednoj ćirilčnoj transliteraciji do-

²⁶ Neovisno o zaključcima taj zamišljeni zajednički jezik nakon potpisivanja Bečkoga književnoga dogovora „nije funkcionirao”. O Bečkome književnom dogovoru v. Vince 1990: 279–280.

²⁷ O životu i djelu Đ. Šurmina (1867. – 1937.) v. *Zbornik o Đuri Šurminu* (2017).

²⁸ Zbirka/ostavština Radoslava Lopašića (1835. – 1893.) – koja se u danas čuva u Arhivu HAZU (sign. XV-25) otkupljena od njegove udovice (brojala je “oko 200 araka /3200 stranica”) – sastoji se od originalnih isprava i velikoga broja prijepisa, a nastala je tijekom njegovih istraživanja po različitim arhivima, napose austrijskim, i drugim institucijama. Lopašićev rad bio je iniciran Kukuljevićevim radom u Društvu za jugoslavensku pověstnicu i starine te u okrilju časopisa *Arhiv za pověstnicu jugoslavensku*. Usp. Antoljak 2004: 528–514.

nesenoj uz suvremene ortografske znakove. Svaka isprava ima vlastiti broj, *datum temporale* i *datum locale* te regist. Mjesto nastanka isprave (*datum locale*) nije se utvrđivalo prema detekciji toponima iz suvremenoga doba kako se to čini u današnjoj egdotici, već je vjerno prenesen povijesni toponim iz same isprave. Na kraju svake isprave bilješka je o podrijetlu i čuvanju isprave sa signaturom, odnosno podatak o objavi ako je već bila objavljena. Doneseni su također *variae lectiones* u fusnotama, a na samom kraju *Summarium te zajednički indeks osoba, mjesta i premeta (index nominum, locorum, rerum)*. U rekonstrukciji slova, riječi ili sintagmi upotrebljavala se samo obla zagrada ( ).

V.

Unatoč tomu što je prepisujući ili redigirajući već objavljene isprave pogriješio na dosta mjesta, Šurminu se najviše zamjeralo to što je hrvatskoglagoljske i hrvatsko-latinične spomenike objavio na ćirilici (Strohal 1910: 128–130). Njegov je najveći kritičar Rudolf Strohal²⁹, jedan od najvećih ali i najosporavanijih istraživača hrvatskoglagoljskoga notarijata. Obrušivši se 1910. na Akademijino izdanje *Hrvatskih spomenika*, temperamentnim je perom napisao da bi se “pisci onih listina glagolskih (osim porodice Frankapana), što ih je g. dr. Šurmin prepisao, čudom čudili kada bi vidjeli svoje listine u ćirilskom obliku, dočim su latinicu poznavali skoro svi” (Strohal 1910: 130). Iako je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti već 1900. godine prestala izdavati povijesne izvore hrvatskoga jezika na ćirilici, nikada se nije javno očitovala o toj svojoj odluci. Isto tako, nikada se nije javno ogradila od stereotipne teze Vatroslava Jagića, koja je uvelike općeprihvaćena u slavenskoj filologiji, prema kojoj sve što je napisano na glagoljici pripada hrvatskomu, a sve što je na ćirilici srpskomu jeziku (Galović 2013: 484). U splitskom je kopnenom okružju, primjera radi, bila supstratno pismo hrvatske riječi od kasnoga srednjovjekovlja do početka modernoga doba (Botica i Brčić 2017: 18). Iako je neupitno da je ćirilica jedno od povijesnih pisama hrvatskoga jezika, ta se konstatacija zbog stereotipna poimanja ćirilice kao srpskoga pisma iskristalizirala tek nakon stjecanja hrvatske neovisnosti u novije doba.³⁰

²⁹ O životu i djelu R. Strohala (1856. – 1936.) v. *Rudolf Strohal i njegovo djelo* (2009).

³⁰ Na prvom znanstvenom skupu o hrvatskoj ćirilichnoj baštini, organiziranu 2012. u povodu 500. obljetnice tiskanja prve hrvatske ćirilichne knjige, Stjepan Damjanović rekao je sljedeće: “Hrvatska filologija nije tom korpusu poklonila iole doličnu pažnju, ni približnu onoj koju je poklonila hrvatskoj latiničnoj i glagoljichnoj tradiciji. Pojedinačni ozbiljni zahvati kulturološke, paleografske i jezikoslovne naravi ne mogu skriti činjenicu da nikakve sustavnosti u proučavanju ćirilichnoga hrvatskoga korpusa nije bilo, a da se malo veće zanimanje javnosti budilo samo u vezi s polemikama o (nacionalnoj) pripadnosti pojedinih tekstova i o stupnju posebnosti hrvatske ćirilice kao grafijskoga sustava. Petstota

Rudolf Strohal je po odlasku u mirovinu počeo sustavno istraživati spise hrvatskoglagoljskoga notarijata. Transliterirani je tekst uz transkripcijske zahvate objavljivao latinicom kako bi pročitani izvor bio što pristupačniji i razumljiviji čitatelju (*Prilog 5*). To je načelo primijenio u svojoj prvoj knjizi *Glagolske notarske knjige vrbničkoga notara Ivana Stašića* koja je objavljena 1911. god. u Zagrebu kao prva iz serije *Publikacije Staroslavenske akademije na Krku – Publicationes Academiae palaeoslavicae Veglensis* i Starohrvatske glagolske knjižnice. Strohalova je knjiga silno iskritizirana (Premuda 1913: 77–85). Najviše joj se zamjeralo nepouzdanost čitanje izvora s obzirom na to da su izvori objavljeni metodom transkripcije bez jasno naznačenih kriterija. Strohal bi svoja izdanja obično popratio kraćom studijom ili uvodom, a same isprave tek tekućim brojem, izvornim indikativnim registrom obično u kurzivu. Nije zasebno naznačivao datum, već bi ga donosio u sklopu isprave, a na kraju bi išao sumarij, indeksi te rječnik. Premda su njegova izdanja nepouzdana filolozima koji traže preciznost u prijenosu izvora u tekst, povjesničarima su riznica dragocjena blaga iz koje crpe jedinstvene podatke o ljudima ranoga novovjekovlja, obično seoskoga podrijetla. Primjer takva gradiva objavljena dosljednom transkripcijom na Strohalovu tragu jest rad “Nekoliko glagolskih isprava” Emilija Laszowskoga (1939: 27–41).

VI.

Izrazit napredak u filološkom i egdotičkom smislu zrcali se u radovima Vjekoslava Štefanića koji se po referentnim opisima *Glagoljski rukopisi otoka Krka* (1960) i *Glagoljski rukopisi JAZU I. i II.* (1969, 1970) smatra najvećim paleografom i kodikologom hrvatskoglagoljskih izvora. Objavljujući fragment glagoljske notarske knjige notara Ivana Mantakovića iz Baške (Štefanić 1934: 1–35), znalački i na krajnje jednostavan način rješavao je zamršene probleme i dileme. Glagoljske je izvore objavljivao latinicom, odnosno “transkripcijom” i to onom, kako sam kaže, koja je “apsolutno vjerna originalu” (Štefanić 1934: 10). Novim je grafemima i slovnim pozicijama obilježavao preneseni tekst tako da se u svakom času može vjerno pročitati izvornik. Primjerice, palatalne konsonante /lj/ i /nj/, koji se u glagoljskoj grafiji bilježe isto kao i konsonanti /l/ i /n/, razriješio je novim latiničnim grafemima /l̥/ i /n̥/. Glagoljski grafem ‘jus’, koji se u paleografskoj konvenciji bilježi grafemom /û/, prenosio je fonemskim slijedom u kurzivu /ju/ (*Jure*, *Matiju*). Na taj je način očuvao vjerodostojnost izvora i onemogućio pogrešno tumačenje teksta. Primjerice, krčko prezime ‘Sabljić’, u glagoljskoj

obljetnica prve hrvatske tiskane ćirilice knjige dobar je povod za sabiranje dostignutih znanja i promišljanje kako uspješnije integrirati ćirilicni korpus u hrvatska filološka istraživanja i ta istraživanja bitno osuvremeniti.” (Damjanović 2012: 9–10). Usp. također: Damjanović 2014: 1–16.

grafiji 'Sablić', bilježi slijedom 'Sablić', čime je onemogućio da se pogrešno pročita kao 'Sablić'. Na isti način razlikuje krčka prezimena 'Brnić' (Brnić) i 'Brnjić' (Brnić). Štefanić je glagoljski grafem 'jat' razrješavao prema smislu: znakom /ê/ kada je u riječi slog /ja/ te znakom /ě/ kada se čita /e/. Također je prema smislu ubacivao protetsko *j*, pišući ga kurzivno da bi se razlikovalo od glasovno istoga i slovno različita glagoljskoga grafema /j/. S druge strane, grafem /i/ zbog trojake fonetske vrijednosti (*i, j, ji*) ostavljao je bez promjene jer na Krku, kako sam piše, "bogzna gdje ima granicu tomu". Pisanje velikoga i maloga slova te interpunkciju donosio je po suvremenim ortografskim pravilima, razrješujući i sve kratice. Od kritičkih znakova upotrebljava sljedeće: za nadopunu riječi prikladnim slovima rabi oblu zagradu ( ), za izostavljeni i precrtani dio šiljaste zagrade < >, a višetočje ... za očite lakune u tekstu. Naglasio je da je uveo nove interpunkcijske znakove prema nahođenju jer "nisu dosljedni u originalu". U zaglavlje stavlja redni broj dokumenta i folijaciju na marginu, a u bilješke "ispod crte" tumačenje određenih riječi i drugo čitanje (*Prilog 6*).

Držimo da bi se buduća izdanja glagoljskih izvora trebala ugledati upravo na Štefanićeva paleografska i egdotička rješenja jer su paradigma pouzdane obrade i objave glagoljičnih izvora (Galović 2015). Međutim, zanimljivo je da gotovo nitko nije slijedio Štefanićev model, zapravo sve do izdanja *Trećega protokola Jura Sormilića* (Bošnjak Botica i dr. 2016), unatoč tomu što njegovo ime u paleoslavističkim krugovima prati atribucija najvećega poznavatelja glagoljske paleografije i glagoljskih rukopisa.

VII.

Taj se model ne slijedi već u sljedećoj knjizi *Glagoljski lošinjski protokoli notara Mikule Krstinića i Ivana Božićevića (1564-1636)* koju je priredio Leo Košuta. Premda ju je već 1950-ih predao Državnomu arhivu u Rijeci za objavljivanje, svjetlo je dana ugledala tek 1988. kao 9. knjiga *Radova Staroslavenskog zavoda u Zagrebu (Prilog 7)*. Knjigu, sastavljenu od dvaju notarskih protokola četvorice notara, uz pomoć Vesne Stipčević uredila je Ivanka Petrović. Nakon uvodne studije, svaka je isprava, zapravo notarska imbrevijatura, dobila redni broj, oznaku sveska i folijacije s lijeve te kronološki datum (*datum temporale*) s desne strane. Iako za neke postoji opravdana sumnja da im je navedeni datum pogrešan, poredane su onako kako su datirane u protokolu. Godina unoska je današnja (1. siječnja), dok je u samom protokolu mletačka (1. ožujka). Nažalost, niti jedan dokument nema regista, a ima tablicu s brojevima unoska svakoga od četvorice notara, indeks imena i leksičke građe izrađen na temelju *numerus currens*, kazalo, nekoliko stranica kopija izvornika te hrvatski i talijanski sažetak. Naknadni dodatci obilježeni su kurzivnim slovima. Naslovi koji se ponekad javljaju iznad unosaka ili kao marginalna bilješka uneseni su "samo u slučajevima

kada su od neke važnosti za sam tekst” (Košuta 1988: 24). Umjesto latinične transkripcije priređivači su se odlučili za doslovnu latiničnu transliteraciju radi filoloških istraživanja, argumentirajući svoj pristup autoritetom slavista Josipa Hamma koji je, analizirajući govor otoka Suska, ustvrdio da se preko transkripcije nikada ne može dosljedno i sigurno rekonstruirati izgovor pisca glagoljskih tekstova (Košuta 1988: 24). Ipak, određena glagoljska slova kojih nema u latinici transliterirala su se transkripcijom (*ju* umjesto *û*, *ć* ili *šč* umjesto *č*, *j* umjesto *ŷ*), odnosno svojim načinom (*ê* u značenju *ja*, *ŷ* u vrijednosti *j*, *je* u vrijednosti *je*). Kraćene riječi pod tildom razriješene su u oblim zagradaama, a kraćenja bez tilde i sva ispuštena slova ili riječi stavljeni su u šiljate zagrade, dok je izgubljeni ili teško čitljiv tekst rekonstruiran u uglatim zagradaama ili su na to mjesto stavljene točke. Interpunkcija je autorova na tragu latinskih izvora. Zanimljivo je objašnjenje da su “u tekstovima izostavljene samo one pogreške koje nisu od važnosti za buduće proučavanje jezika ovih glagoljskih protokola, kao što su očite zamjene jednog slova drugim, ponavljanje slova, slogova, dijelova riječi ili cijelih riječi i slično”, a ostavljene su i popraćene uskliknikom ili stavljene između navodnika one koje su “dragocjene za studij jezika, čakavske akcentuacije i diftongizacije” (Košuta 1988: 24–25). Knjigu je priređivač posvetio uspomeni prof. Vjekoslava Štefanića koji je “živo želio da tekstovi lošinjskih notara glagoljaša jednom ugledaju svjetlost dana” (Košuta 1988: 24–25).

VIII.

Egdotika glagoljskih povijesnih izvora, nakon Košutina čisto filološkoga pristupa, bila je u padu jer su se egdotičari uglavnom odlučivali na dosljednu transliteraciju svojih izvornika. Jedan od prvih je Mavro Velnić (2007: 83–87) koji je tako objavio jedan kupoprodajni ugovor iz Dubašnice (*Prilog 8*). Sličan model u nizu svojih vrijednih knjiga glagoljskih izvornika iz Istre slijedio je Dražen Vlahov. Svoja je objašnjenja iznio u *Zbirci glagoljskih isprava iz Istre* (Vlahov 2010: 17–18; *Prilog 9*). Minimalni mu je transkripcijski zahvat u transliteriranom. Grafem /č/ razrješavao je grafemom /ć/, osim u slučajevima kada se čita kao ‘šč’ pa ga donosi podebljano (Gračišće, puščam, oblašću), a isto je tako postupao s glagoljskim grafemom ‘jus’ (boljunski, Jurica). Staru uglatu ligaturu ‘ml’ koja se više puta pojavljuje u riječi *zemlja* isticao je kurzivom i podebljanim slovima (*zemla*). Rekonstrukciju oštećena teksta donosio je u uglatim zagradaama [ ], a oble zagrade ( ) služile su mu za razrješavanje skraćenica i precrtan tekst. Brojevnje vrijednosti prenosio je velikim slovima (.A.; .Ī.) s razriješenom brojkom u oblim zagradaama (=1; =10), a velikim početnim slovom piše osobna imena i prezimena te nazive mjesta i božanstava. Svaka je isprava opremljena rednim brojem, kronološkim datumom (*datum temporale*), registrom pisanim verzalnim slo-

vima, a u bilješki ispod crte s naznakom arhivskoga fonda. Svako je ispravi, ako nije imala naslov, dodao novi ispod regista podebljanim slovima u uglatim zgradama. Izdanje sadrži popratni uvodni tekst, izabrane kopije izvornika, indekse osobnih imena, toponima i etnika, bibliografiju te sažetke na hrvatskom, talijanskom i engleskom jeziku. Premda je većina isprava ove zbirke već ranije bila objavljena, njezina je važnost u tome što je predmetno okupila sve glagoljske isprave s istarskoga područja. Ipak, korak unatrag u egdotičkom smislu učinjen je time što tekst vjerno slijedi „redak za redak” izvornika. Riječ je o zastarjelu anglosaksonskom modelu koji se vrlo rijetko primjenjivao u hrvatskoj egdotici, a u posljednje mu vrijeme često pribjegavaju priređivači glagoljskoga gradiva. Isto je tako postupila Svetlana O. Vjalova u članku “Еще одна глаголическая рукопись хорватского писца Юрая Чернича?” (Вялова 2011: 558), donijevši ispravu bilježnika i popa glagoljaša Jurja Černiča iz 1635. godine (*Prilog 10*). Uz to što je dosljedno prenijela grafičku strukturu izvornika u svoj tekst, numerirajući pritom svaki redak, istodobno je donijela i faksimil isprave (što je pohvalno jer ta izvorna građa istraživačima još nije dostupna u digitalnom obliku). Transliteracijski model s načelom „redak za redak” slijedila je i Marta Jašo u članku o oporuci dubašljanskoga popa glagoljaša Ivana Kraljića iz 18. stoljeća (Jašo 2012: 269–302). Svojim je tekstom nastojala što vjernije prenijeti grafičku strukturu izvornika pa je na temelju osobne procjene donosila verzalna slova i interpunkciju koju je učinio notar (*Prilog 11*). U obliku je zagrada uglavnom razrješavala kraćenja, nije se upuštala u razrješivanje /ê/, ali je zato grafem /i/ donosila čak na četiri različita načina (*i, ĩ, ĭ, i*). Valja ovdje posebno istaknuti skupinu recentnih izdanja glagoljskih spomenika i pojedinih dokumenata zadarskog i šibenskog područja čija obrada zaslužuje posebnu pozornost i valorizaciju s historiografskoga i kulturološkoga gledišta, dok su im egdotička rješenja vrlo klasična, tj. izvršena je dosljedna transliteracija.

IX.

Povratak Štefanićevu pristupu obrade i objave povijesnih izvora na glagoljici dogodio se objavom registarskih zapisa o posinovljenjima, novačenjima i zavjetovanjima franjevac trećoredaca glagoljaša na otoku Krku (Botica i dr. 2015). Također je primijenjen u *Trećem notarskom protokolu Jura Sormilića (1726. – 1734.)* (Bošnjak Botica i dr. 2016). Riječ je o prvom svesku serije *Hrvatskoglagoljski notarijat otoka Krka. Notari Dubašnice*, naslovljene prema arhivskom fondu slična naslova *Hrvatskoglagoljski notarijat Dubašnice i Vrbnika* iz Hrvatskoga državnoga arhiva u Zagrebu. U tom se arhivskom fondu, koji je 1931. iz Kotarskoga suda u Krku prispio u Zagreb (Kolanović 1983: 163), nalaze gotovo svi hrvatskoglagoljski notarski protokoli i koncepti iz Vrbnika i Dubašnice te brojne pojedinačne hrvatskoglagoljske notarske ispra-

ve, a vode se pod jedinstvenom signaturom HR-HDA-60.³¹ Uvidom u fond može se vidjeti da je riječ o desetcima tisuća hrvatskoglagoljskih notarskih akata. Zbog visoko postavljene ljestvice o kvaliteti izdanja i organizacijsko-financijskih okolnosti *Treći notarski protokol Jura Sormilića (1726. – 1734.)* moralo je izdavački supotpisati više institucija: Hrvatski državni arhiv, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – FF-press, Povijesno društvo otoka Krka i Staroslavenski institut. Tvrdoukoričeno izdanje s transliteriranim i naknadno transkribiranim izvornikom (str. 99–390) te CD-ROM-om s digitaliziranim izvornikom obiluje priložima poput uvodne riječi nakladnika (str. 7–8), opširne znanstvene studije (str. 11–79), više preslika izvornika (str. 81–96), popisa kratica (str. 391), rječnika manje poznatih riječi te kazala osobnih imena i mjesta (str. 391–437). Sve je, izuzev teksta izvornika, prevedeno na engleski jezik. Konačno, *Treći notarski protokol Jura Sormilića (1726. – 1734.)* sadrži 297 sadržajno različitih notarskih isprava.

Priređivači su se držali kritičko-interpretativnoga pristupa u obradi i objavi. Načelno govoreći, isprave su nastojali objaviti na što jednostavniji i čitatelju pregledniji način, ali da se iz izvornoga teksta uvijek može rekonstruirati izvornik (*Prilog 12*). Svaka je notarska isprava donesena sukladno pravilima egdotike. Svaka, dakle, ima zaglavlje koje sadržava numeraciju isprave označenu s *numerus currens*, suvremenu vremensku i mjesnu dataciju (*datum temporale* i *datum locale*), regist odnosno sažetak sadržaja pravne radnje na hrvatskome i engleskome te određene bilješke pod registom poput signature i paginacije. Sam pak izvornik donesen je u kombinaciji transliteracije i transkripcije. Određena slova u izvornom tekstu, nakon što je izvornik transliteriran s glagoljice na latinicu, dodatno su obilježena masnim i kurzivnim slovima da bi izvorni tekst bio što čitljiviji i razumljiviji, odnosno da bi u konačnici imao što bolju recepciju (Bošnjak Botica i dr. 2016: 24–27).

Jure Sormilić prepisivao je notarske akte u svoj protokol *in continuo* s minimalnim brojem interpunkcijskih znakova te notarskim brzopisom ujednačene grafije i pravilna duktusa. Priređivači su, odlučivši se radi recepcije izvan filološkoga kruga ići težim i rizičnijim putem, izvorni tekst donijeli po suvremenim pravopisnim propisima i znacima, a radi preglednosti su ga raščlanjivali u veće odlomke i cjeline. K tomu, razriješili su sve kratice napisane suspenzijom, kontrakcijom ili ligaturama te skraćene koje su okupili pri kraju knjige. Upotrebljavali su određene redaktorske znakove

³¹ Arhiv je mikrofilmirao gotovo sve glagoljske isprave i rukopise, pa tako i sve sačuvane spise hrvatskoglagoljskoga notarijata otoka Krka (Kolanović i Lemić 2002: 20, 22, 38–39, 100–113).

poput <>³², ( )³³, (!)³⁴, (?)³⁵, [ ]³⁶, [ ]³⁷, ||³⁸, →³⁹, /P/⁴⁰, f.⁴¹, r⁴², v⁴³. Cjelokupno gledano, ovakvim se pristupom htio pružiti okvir za buduća izdanja diplomatskoga gradiva na hrvatskom jeziku i glagoljskom pismu. Koliko je takav način pogodan, procijenit će na kraju zainteresirani čitatelji i struka.⁴⁴

X.

Godine 2017., stotinu godina otkako je Stjepan Ivšić po nalogu Akademije novim hrvatskoglagojskim i hrvatskoćirilničnim ispravama počeo dopunjavati zbirku *Acta croatica*, izišle su *Hrvatske glagoljične i ćirilnične isprave iz zbirke Stjepana Ivšića 1100. – 1527.* (Bratulić 2017). U dopunjenu naslovu *Acta Croatica. Hrvatski spomenici, knj. 1* zadržano je pravo na to da se izdanje drži nastavkom Kukuljevićeve i Šurminove zbirke hrvatskoga diplomatskoga gradiva. Ispod naslova navedeno je da ju je “u latinicu preslovio i bilješke napravio Stjepan Ivšić”, da joj je “transliteraciju osuvremenio, bilješke dopunio i za tisak priredio Josip Bratulić” te da joj je “kazala osobnih imena i mjesta sastavio Zoran Ladić”. Objava *Hrvatskih glagoljičnih i ćirilničnih isprava iz zbirke Stjepana Ivšića 1100. – 1527.* godinama se gotovo euforično čekala zbog riječi Eduarda Hercigonje koji je od Ivšića očekivao “oko 800 (osam stotina) hrvatskih listina od 1100. do konca 16. st.” (Žubrinčić 2010). No, Akademija je u Ivšićevim fasciklima nakon njegove smrti zatekla tek 222 obrađene isprave i 236 poluobrađenih te 49 neobrađenih isprava nastalih između 1100. i 1500. godine (Bratulić 2017: XXVII). Tomu treba pribrojiti 62 obrađene isprave, 36 poluobrađenih i 9 neobrađenih isprava koje su nastale do 1527. i konvencionalnoga ulaska hr-

³² Šiljasta zagrada pokazuje da je dio teksta u izvorniku precrtan.

³³ Obla zagrada pokazuje priređivačevo razrješenje pripadajuće riječi.

³⁴ Uskličnik u obliku zagrada upozorava na to da dotična riječ ima neočekivan ili pak gramatički pogrešan oblik.

³⁵ Upitnik u obliku zagrada upozorava na to da riječ ili kratica nisu u potpunosti ili sa sigurnošću razriješeni.

³⁶ Uglata zagrada pokazuje intervencije u tekstu (npr. dopune slova, riječi ili rečenice, odnosno napomene) ili pak naznačuje dio teksta koji je u izvorniku djelomice ili potpuno nečitak, odnosno uništen.

³⁷ Uglata zagrada samo s donjim kutom označuje da je taj dio teksta napisan između osnovnih redaka ili *in margine*.

³⁸ Drugi redak.

³⁹ Buletin čiji se sadržaj odnosi na dotični dokument.

⁴⁰ Notarov potpis i znak za “viđeno”.

⁴¹ *Folium*, folij, list.

⁴² *Recto*, prednja stranica lista.

⁴³ *Verso*, stražnja stranica lista.

⁴⁴ Dosad su izišla dva stručna prikaza knjige, oba iz povjesničarskoga kuta (Budeč 2016: 243–244; Matić 2017: 446–448), dok su filološki osvrti posve izostali.

vatske historiografije u rani novi vijek (Bratulić 2017: XXVII). Druga je stvar što Akademijina zbirka hrvatskih akata u izvorniku i u prijepisu ima oko 7000 arhivskih stavaka (Bratulić 2017: XXVIII). Josip Bratulić, priredivač Ivšičeve zbirke, napisao je oveću uvodnu studiju u kojoj je, osim duga “historijata” Ivšičeve zbirke, donesena rasprava o jeziku, književnojezičnim osobinama, vrelu za povijest (Bratulić 2017: V–XXXVII). Također su izneseni Ivšičevi transliteracijski postupci i transkripcijski prijedlozi (Bratulić 2017: XXXII–XXXIII).

Prije negoli se osvrnemo na njih, sagledat ćemo egdotičke postupke primijenjene u dokumentima (*Prilog 13*). Ivšičeva zbirka sastoji se od 187 dokumenata. Svaki ima zaglavlje koje sadržava numeraciju isprave označenu s *numerus currens*, vremensku (*datum temporale*), ali i začudno ondašnju mjesnu dataciju (*datum locale*), regest odnosno sažetak sadržaja pravne radnje te mnoštvo bilježaka pod regestom poput dataka o samoj ispravi, njezinim grafijskim obilježjima, mjestu čuvanja, dotadašnjim izdanjima, određenim zanimljivostima itd. Potom slijedi izvorni tekst, transliteriran i naknadno transkribiran na latinicu, s brojnim bilješkama podno crte koje upućuju na dotadašnja čitanja. U izvornom se tekstu javlja više različitih znakova i uputa poput čuvanja kraja retka (znak /), zadržavanja apostrofa u riječima (npr. Š’tefanu), razrješavanja kratica, pokrata i skraćenica uvijek u oblim zagradama ( ), čuvanja glagoljskih znakova za brojke i razrješavanja arapskima između kosih crta (npr. .č.u.zi. /1419./), rekonstruiranja slova u uglatim zagradama [ ], rijetka javljanja znaka za kraj čitavoga zapisa (~), čuvanja slova u superskriptu kad je takvo u izvorniku (npr. o^h) itd. Dojma smo da se izvorni tekst mogao rasteretiti razrješavanjem svih kratica, pokrata i skraćenica bez oble zgrade, brojeva, micanjem znaka za čuvanje kraja retka /, nezadržavanjem đerva (j) itd., jer je ovako vizualno poprilično šarolik.

Ivšičevi transkripcijski prijedlozi dodatno bi usložili izvorni tekst pa je Bratulić od mnogih odustao kako bi rasteretio sam tekst (Bratulić 2017: XXXII–XXXIII), a objavom izvornoga teksta po recentnom pravopisu prilično je olakšao čitanje. Treba međutim reći da je Ivšić vrlo savjesno obrađivao glagoljske isprave te je pojedine pročitane riječi popratio bogatim kritičkim aparatom. Čvrsto se držao načela da je precizno čitanje izvornoga teksta ujedno precizna slika izvornika. To je danas zacijelo najvažnije načelo u objavi povijesnoga izvora.

5. ZAKLJUČAK

Hrvatskoglagoljski je notarijat javnobilježnička institucija koja je pravnomu činu ili sklopljenu poslu svojih stranaka davala javno priznanje u propisno pisanoj strukturi na hrvatskom jeziku. Njime je konkretizirano rimsko pravo u pogledu zaštite privatnoga vlasništva i prava slobodnoga raspolaganja njime. Riječ je o pravnoj stečevini zapadne civilizacije od prvorazredne važnosti. Notarom hrvatskoga jezika postajalo se po državnoj (duždevoj ili carevoj) ovlasti. Hrvatski, kojim su sastavljane glagoljske notarske isprave, bio je time ravnopravan drugim jezicima na kojima su se sastavljali notarski akti i pisale notarske isprave. Stoga se radi o pisanoj baštini od prvorazredne važnosti.

U hrvatskome su dva stručna naziva za tu službu: javno bilježništvo i notarijat. Prvi se upotrebljavao u srednjoeuropskom dijelu Hrvatske. Službenim u Republici Hrvatskoj postao je 3. kolovoza 1993. kada je iznesen Zakon o javnom bilježništvu. Drugi je latinskoga podrijetla i vezan je uz mediteranski dio Hrvatske. Službeno se više ne upotrebljava u hrvatskoj pravnoj praksi pa je postao dijelom povijesnoga leksika.

Hrvatski je prostor preko sedamsto godina bio krajnja istočna točka postojanja instituta javnoga bilježništva u službi građanstva. Dakako, njegova je provedba u određenim mjestima ovisila o državnom ustroju i vlasništvu pa je tako tek nakon razvojačjenja Vojne krajine na taj prostor stigao javni bilježnik. Njime pak nije propisivan javnobilježnički jezik. Hrvatski je prostor obilježen državopolitičkom disperznošću i civilizacijskom rubnošću pa se to kod javnobilježničke ili notarske prakse ogledalo kroz uporabu različitih jezika (latinskoga, hrvatskoga, talijanskoga, njemačkoga i mađarskoga), ali i različitih pisama u samom hrvatskome (na glagoljici, ćirilici i latinici).

Ovim smo člankom željeli upozoriti na važnost hrvatskoglagoljskoga notarijata te na potrebu objavljivanja njegovih isprava. Osim što su specifikum hrvatske pisane baštine, a zbog pisma jedinstvene u svijetu, te isprave hrvatskomu jeziku osiguravaju suverenost puno dublje u prošlost negoli se to postizalo priznanjima od službenih vlasti. Osnovna nam je nakana bila da se pri budućim obradama i objavama isprava hrvatskoglagoljskoga notarijata ustanove egdotički parametri koji bi bili općeprihvatljivi. Stoga smo u traženju što boljih postupaka raščlanili jedanaest različitih izdanja glagoljskih notarskih isprava. Vrsnoća njihovih izdanja poprilično se ogleda u odgovorima na egdotičke postupke poput pitanja načina predstavljanja izvornoga teksta, pitanja dosljedne transliteracije, transliteracije s naknadnim intervencijama ili pak transkripcije, pitanja jasnoće izvornoga teksta kroz naknadne ortografske intervencije te vjernosti teksta izvorniku, pitanja imitiranja strukture izvornika, pitanja postavljanja kritičkoga aparata i, na kraju, pitanja objavljivanja samoga izvornika.

Držimo da je izdanjem *Trećega notarskoga protokola Jura Sormilića (1726. – 1734.)* pružen dobar model budućim izdanjima glagoljskih isprava u skladu s pravilima i propisima egdotičke struke, gdje preneseni tekst zadovoljava potrebe očuvanja veze s izvornikom i nužne prilagodbe interpretaciji. Temeljni je kriterij da objavljeno povijesno gradivo mora biti jasno i pregledno, ali da njegov izvorni tekst prilikom prenošenja riječi ne smije biti u raskoraku s izvornikom. Takav se pristup u egdotici definira kao kritičko-interpretativna metoda. K tomu, u tom je izdanju svaka glagoljska notarska isprava objavljena sa zaglavljem koje sadržava numeraciju isprave (*numerus currens*), dataciju na suvremeni način (*datum temporale*) i sa suvremenim toponimom (*datum locale*), regest odnosno sažetak sadržaja pravne radnje na hrvatskom i engleskom te kraću bilješku sa signaturom, paginacijom u izvorniku i podatkom o eventualnom oštećenju.

Svi se hrvatskoglagojski zapisi nakon transliteracije trebaju dodatno usložiti transkripcijskim zahvatima masnim ili kurzivnim slovima. Tako su već činili Stjepan Ivšić i Vjekoslav Štefanić u svojim egdotičkim postupcima. Iako je praćenje izvornika „slovom za slovom” u izvornom tekstu legitimno i rijetko se na taj način može pogriješiti, mora se olakšavati pristup povijesnomu izvoru jer svi njegovi korisnici nisu stručnjaci za jezik i paleografiju. Pisanje malih i velikih slova te stavljanje interpunkcijskih znakova u izvornom tekstu valja razrješavati prema suvremenim ortografskim pravilima. Također je potrebno razriješiti sve vrste kratica koje se s izvornim stanjem mogu donijeti zajedno u uvodnoj studiji ili na kraju u posebnom poglavlju. Izvornu strukturu teksta ne treba oponašati, a radi preglednosti treba odvajati veće odlomke ili cjeline. Samo tamo gdje je nužno donosi se kritički aparat pod crtom ispod izvornoga teksta. Glede tiskanoga faksimila, na tu se mogućnost treba odlučiti samo u posebnim okolnostima kada je riječ o divot-izdanju rukopisnoga kodeksa. Najpoželjniji su digitalizirani izvornici ne samo na CD-ROM-u i DVD-ROM-u nego i na različitim digitalnim platformama na kojima se sve više donose izvornici i izvorni tekstovi.

će bit od ne urdinan (naredjen). Priženti Jure Modrinic po. Jura i Frane Šamanić po. Jelene i Anton Sormilić po. Ivana, svidoci zvani i moleni, svi od ovoga kaštela Dubašnanskoga. I naiparvo reče rečena teštatrica (oporučiteljica): kada — gonu bogu bude drago me zdvinut od ovoga svita, priporučem dušu moju svemu prisvetomu veličanstvu i blaženoj divi Mariji i svemu dvoru nebeskomu, a moe telo materi zemli, da bude pokopano u crikvu sga Apolinara. I molim mnogo pošni kler od Dubašnice, da pridu zdvignut moe telo mervto s prošišijonom (obhodom), kako e užanca (običaj), i da mi čine sprovod i službe dan prvi, sedmi i treiseti, i da ih plate moi prokaraturi od moga doba.

Tulikaíše reče rečena teštatrica, budući opomenena od mene nodara: puščam smu Kirinu Kunfanulu od Veje edan rumanat kakoe užanca (libre?) 2 : 5.

Tulikaíše reče rečena, e bila opomena od mene nodara, ako će pustit ku drugu limozinu katikuminom ali za sti Isukarstov grob od Erusolima ali na druge mesta takove; i e odgovorila da ima svojih ubozih

Tulikaíše reče rečena teštatrica: puščam edna lihu zemle u pole Budislovićevo Ivanu Budisloviću. i da e sto libar duga negougoa (negovoga) na istu lihu. i za to hoću da ista liha oliti zemla se ima činit štimat (procijeniti) od gva (dva) rotnika puplika, i ako se štima od više da, moi prokaraturi (ovršitelji oporuke) imaju činit reć tulike mise base (tihe) za dušu mou i moih mervtih šubito po mojoj smerti. I još mi bi rečeno, da na istu lihu se nahodi dug u redi (baštinici) Pomartini (libar) 50 s pismom ako e istina ča ja neznam neka plate ta dug zdola imenovani moi prokaraturi.

Tulikaíše reče rečena teštatrica: puščam moi vertal u Budislaivić Antonu Plutiću (Ljutiću), momu zormanu (rodjak) s patom (uvjet), da isti vert se ima štimat od rotnici pupliki, i ča bude valal, da čini reć šubito po mojoj smerti tulike mise base za dušu mou i moih mervtih. i za duše od purkatoria od redovnika na svoju volu, samo da ima dat ateštat (svjedočba) od istoga redovnika na ruke gosna popa Antona Zlačića. Nego mu nolivam (puštam) od istoga vertla (libar) 15 za negovi dobri meriti i pomoć ku mi e učinil u moih potribah.

Tulikaíše reče rečena teštatrica: puščam edan kus zemle zgor dolca. ki se nahodi u ruke redi po. Antona Pinčića, na kojoj zemli se nahodi duga u braščinu sga Mikule (liba:) 50, koi dug isti redi vraćan na rate, i znam da vala više, i nim ga puščam i dariyam za vazda prez ni jednoga obluga. Tulikaíše reče rečena teštatrica: puščam mou kuću i moi vertlic kol iste kuće, da ima bit dana od moih prokaraturi egnoj (jednoj) siroti od dobra življenja z obligom (obeza) da plaća l. 12 svako leto do leta petnaist, a kada pasau (prodju) leta petnaest, da ima bit štimana ista kuća, i prodat ju i činit reć tulike mise tase za dušu mou i moih mervtih. I dečarivam (očitujem) da ista sirota, ako bi bila nutri, da e perva ona za kupit u (ju), nego drugi za istu plaću.

Tulikaíše reče rečena teštatrica: puščam egnu (ednu) misu kantanu (pjevanu) od tri oparani (3 popa) za mou dušu na na moi da (dan) obhodni. I još puščam egnu (ednu) misu od tri opara(ni) na 15. agušta za mou dušu. da ih plate moi prokaraturi od livela (kamate), ki bude stal u mou kuću.

Tulikaíše reče rečena teštatrica: puščam egnu misu kantanu s leteniami do tri leta za mou dušu.

⁴⁷ Ivan Milčetić, "Glagoljaši, osobito krčki, u prošlosti hrvatskoj. Kulturno-povjestna rasprava" (1887).

God. 1495. na 6. travnja. U Dubačnici.

Moiša Klarčić piše priuru, da mu pošle novce za prodanu zemlju.

В Х(рист)и почтовани о(т)че и гдне приоле, дам' вам' видити, како с(а)м' учинил' цену од' ваше с'трane с' Ивановом' Лукачицем' за ов' кус' зем'ле поли вашу землю, ку ви з'нате, за дукат' .л. (Ѡ. 10), за ке пинези вас' просим' по в'саки пут', пошлите ми е по Ивани том' истом' Лукачици. — ч. у. џ. е. (ж. я. п. п. 1495) априла на .s. (з. 6) д(а)н е Дубачници. — а при тои цени бише с'видоци: подкнежин' П(е)тр Хрвацанин' и Иван' Милчетиц'.

Моиша Кларичиц и нега жена Дорка.

Ћ домин' П(е)тр писах како ми рекоше и к(а)ко слиш(а)х право и верно.

Glagolski original na papiru u zbirci jugoslavenske akademije u Zagrebu.

God. 1495. na 5. lipnja. U Briñama.

Knez Anž Frankapan daruje samostanu sv. Spasa kod Seña selo Mali Prokišci.

Ми кнез' Анж' Франкапан', кр'чки, сен'ски, мод'руш'ки и пр(о)чаѣ кнез', дамо видити в'сим и в'сакому, ким' е достоинно, и пред' ких' лице и образ' приде та наш отворен' лист', како ми с'миш'лаюци нес'тановито с'тан'е сега свита, и поз'наваюци краткос'т' жит'ѣ телес'нога, в' ком' есмо пост(а)влени, и приходещи на п(а)м(е)т' писма светога речен'е, ко р(е)че Д(а)в(и)дѣ пр(оро)кѣ: ч(лови)кѣ к(а)ко трава, а д'ни нега како цвет' пол'ски тако проц'ватут' и паки усахнут'; и такоє р(е)чение бл(а)ж(е)н(а)го Ћкова ап(осто)ла, ки рече: в'сако дание доброе и в'саки

⁴⁸ Đuro Šurmin, *Hrvatski spomenici – Acta Croatica* I. (1898).

i da plate rečeni grob, kako sem ja ga platil za moju ženu. Pušcam moje prokaduri i kumensaduri zgora toga moga tištamenta popa Petra Fargašića i Mikulu Žuljanića. Molim vsaku gospodu duhovnu i telesnu, pred kih pride rečeni moj tištament, da ga pohvale radi ljubavi božje, komu budi hvala vaviki, amen.

Na tom bihu svedoci zvani, ki bihu od pričela rečenoga tištamenta do svaršenja, pop Garžan Valjković, žakan Barić Bozanić, Ivan Bozanić p. Ivana, Ivan Dvorničić, rečeni Ivančić, Šimun Vitezić i cetera.

71.

Uštrument Ivana Fugošića. Va ime H(risto)vo, amen, let od njega rojstva 1640., indicijon 8., miseca pervara dan 27. (v) Varbnci v kući mene nodara pred svedoci, pop Mihovil Pavan i Mikula Fugošić. Pred rečenimi svedoci prodaje Garžan Stašić i Petar Dujmović kako prokaduri p. popa Ivana Hodanića na instanciju reda rečenoga p. popa Ivana, a to Ivanu Fugošiću njih darmun, ki je v Kostešinih s livelom, če plaća v kamaru, po štimi, položen rečeni darmun meju ove kunfini, z bure komunada, z juga darmun p. Jurja Cvetčića, z garbina darmun p(oko)ne Savti Brusića, s tarmuntani darmun Jurčičeve redi, shranjajuć pravije kunfini i cetera, obligujuć rečeni prodavci rečenomu kupcu mantinat rečenu prodaju pod oblagacijon vsih svojih dobar, ke su i ke budu, i cetera. Priješe na račun L 67 So. 12.

I bi klicana rečena prodaja tri parve nedilje ne mesti zakona kaštela Varnbika po oficijali Mikuli Radivoju.

1647. na 27. pervar(a) pred svedoci, pop Marko Piligoto i Valić Volarić, Matij Hodanić kako red p. popa Ivana Hodanića kuntradika prodaju više rečenu za uzrok, ki oće bolje reć pred pravdu.

1647. na 15. ohtebr pred svedoci, pop Marko Piligoto i Matij Pavan, Matij Hodanić stavi se doli od rečenoga kuntradiciona.

Štima Ivana Fugošića. 1659. na 3. maja referi Ivan Bozanić i Barić Pavan, rotnici, da su štimali darmun v Kostešinih, ki je bil p. popa Ivana Hodanića, s livelom L 110.

Od kih L 110 ozva se rečeni Matij Hodanić kuntenat i plaćen od Ivana Fugošića za rečeni darmun pred svedoci, Matij Justinić i Juraj Sparožić p. Jurja, 1663 na 26. augusta i hvali rečeni štrument.

72.

Tištament Kati, žni Franića Vitezića. Va ime H(risto)vo, amen, let od njega rojstva 1640., indicijon 8., miseca marča dan 7. (v) Varbnci v kući Kati, ženi Franića Vitezića. Totu sideć rečena Kate zdrava životom i pameti dobre i razuma, zva k sebi mene nodara, da njoj pišem nje poslidnji tištament, kasivajuć vse svoje tištamenti i kundicilije, ke je dosada činila pisat

⁴⁹ Rudolf Strohal, *Glagolska notarska knjiga vrbničkoga notara Ivana Stašića* (1911).

(l. 8 a).

da čini' zvati k sebi učiniti s'lužbu k(a)ko se pris'toi, kan'tati misu, k(a)ko nemu bude viditi' i ki po nem' budu.

Ošće ostavljam' v zadušinu graju ka se zove Dub' i ovac · ī · [= 20] i trsje ko je (na) Narcih' poli crikav' s(ve)toga Ėkova⁵⁸) i kuću ka je pod' gradom' vrhu Vode i vrtli' okolo ne i ča k nim⁵⁹) pristoi i p'čele ke su pri nej' s ovim' kun'dicionom: da bude to guvernal' i udražal' moi sinovac' zgora rečeni pop' Pet(a)r za negova života, a po nega s'mrti da imij' rečenu zadušinu udražati moi' sinovac Barić, sin' pokojnoga moga brata Marka, s tim' kundicionom', ako bude pop'; ako li ne bude pop, da rečena zadušina imij' poiti komu ju oštavi rečeni pop' Pet(a)r po svojoj s'mrti najbližjemu popu ki bude od braťje negovē. A zvrhu te rečene zadušine, k(a)ko je zgora pisano, da rečeni pop' Pet(a)r i ki ju za nim' bude držal', da bude držan' činiti' vsako k(e)to na obhodni d(a)n l(e)ta moga, kada me Bog' sudi, služiti v kapitul' baš'čanski' i zvati jih' doma činiti' nim' poč'ten' kolacion'. I ako bi se nemu prigodalo, da bi ne mogal' učiniti te s'lužbe, a on' da bude držan' i ki za nim' budu, da imite služiti vsako l(e)to rečeni d(a)n jednu misu od kumven'ta s' viden'jem' plovana ki je i ki bude. I ta zadušina da se ne mozi prodati ni darovati ni zaginuti za nijed(a)n zal' dlg', nere da s'toi' s rečenu s'lužbu.

Ošće ostavljam' momu sinovcu Bariću, rečenomu zgora, trsje ko je Pod' Stenami' za kuću zgora rečenu s' tim' kun'dicionom', ako bude pop', i da imij' s'lužiti na leto jednu misu za moju dušu i moih' mrtvih'.

Ostavljam' momu sinovcu Jurju, sinu pokojnoga moga brata Žanka, trsje ko me je dopalo v' Bosari, da od toga imij' s'lužiti jednu misu na k(e)to za moju dušu i za moih' mrtvih'.

Ošće ostavljam' pod kapitul' baš'čan'ski redov'nikom' pod' zornicu ov'ce čet(i)re. — I takoje ostavljam' mojemu sinov'cu rečenomu popu Petru vse ostalo moje dobro ko se gibje i ne gibjē, ča je kuće, imen'ē i ča k nim' pris'toji i sa v'su masariju'. I takoje kalež, para-

⁵⁸) Crkva ili kapela sv. Jakova na Narcih (i danas dio Baške!) srušena je u 18. stoljeću pa je na njenom mjestu sagrađen zvonik današnje župne crkve.

⁵⁹) U orig. je eva riječ pobrkano napisana t. j. pisac je već valjda bio napisao „nēmu, a onda ispravio u „nim“, stavivši za sigurnost i ѣ na kraju.

⁵⁰ Vjekoslav Štefanić, *Fragmenat glagoljske notarske knjige Ivana Mantakovića, baščan'skog notara, iz godine 1526. i 1527.* (1934).

ostalo ča bude da dile lubeznivo: parsten, ki e o⟨d⟩ Dume, da se da Mižinčiča žaknu, parsten moi blago⟨slovle⟩ni parvi, da se da Rasolu; ako bi Duma vazel parsten, da se dadu pinezi žaknu. I zaklinam moih sini, da miseru čine dobru kumpaniju; pre Frane i Tomi⟨ć⟩ da pomognu platiti kant. I krapatur i rovanu p⟨r⟩ostirku da bude miseru. Ki bi to razbi, budi proklat.

Svidoci: domin Žuvan Karstinić, drugi Blaž Forcinić. Pisah ja pop Ivan Božičević, nodar pupl⟨i⟩ki.

1) Božičeviću. — 2) K(a)rstiniću. — 3) Ragužiniću ili Rerečiču. — 4) Škiji.

307

(II, 33^v)

24. VIII. 1611.

1611, agušta 24. Ja Markižina, žena pokoinoga Luke Forcinića, ja znam i esam čula od pokoinoga muža, da e ova kuća puščena za zaduščinu za va vek; o⟨n⟩, ki bude v nei stati, da plaća sako leto 4 vele mise, ednu za pokoinoga Antona Forci⟨ni⟩ća, drugu za nega ženu, treću za Luku, 4. za me i da dadu dvoe mise gargureske za me i vsu intradu, ka bude, da se strati za duše naše. Paki puščam Dumki, hćeri, libar 50, da e se odštima pri lazi na Slavoninah zemle i tarsja za luba⟨v⟩ božju za slu⟨ž⟩bu, ku mi e činila. To bi moi taštament. I tu kuću da uživa parva red nakon redi s otim obnigom.

Pisah ja pop Ivan Božičević, nodar pupliki.

308

(II, 46)

29. IX. 1611.

1611, setemebra (!) 29. Ja Anton, sin Matija Batištića od Silbe, ja budući aparzento, takije li aparzento Martin Tancabelić, takie Ivić, sin Jivana Šimičića, mi dva činimo za se i za naši tovariši. Kad ja Anton zgora pisan činim dobrovolno sentenciju volentariju Martinu i Iviću, a to radi pinez, ki im ostah dužan, libar 200 i 30, so⟨l⟩di⟨ni⟩ 10, i još libar odviše 20 o⟨d⟩ dobre vole; i kada ja Anton zgora pisani ne broim ti pinezi do parvoga Božić⟨a⟩, da mozite vazetj toliko tarsja moga va ogradi mojei, ka e v kundradi v Krivici. *I toli⟨ko⟩e ja Anton zgora pisani daem oblast dominu Jurju Barbiću, da se plati li va toi ogradi po štimi toliko koliko sa⟨m⟩ mu dužan libar 400.*

Svidoci: Martin Budinić i Mikula Dračić i Matii Halić. Pisah ja pop Ivan Božičević, nodar pupliki.

309

(II, 46^v)

30. IX. 1611.

1611, setembra 30. Ja Katarina, žena pokoinoga Marka Čačevića, sina Matia Čačevića, ja budući aparzento, takie moi sin Šimun, takie zet Franić,¹⁾ kad i svi kuntentasma, da on moi četvarti del, ki me tuka

10*

147

⁵¹ Leo Košuta, *Glagoljski lošinjski protokoli notara Mikule Krstinića i Ivana Božičevića* (1988).

PRILOG 8.⁵²

U nastavku donosimo transliteriran tekst Ugovora o prodaji zemlje 20. veljače 1785. godine:

*Na dan 20 febrara 1785 indicijon 3
prišal je dobrovoljno sprid mene nodara i svidoci niže
pisani Ioan Radić pok. Matija od Kaštela dubašan
skoga koji čineći od svog dobra sakim dobrim na
činom daje i cedi i za vazda libero prodaje i licen
cije za se i za redi Antonu Milčetiću pok. Frani
ća od istog kaštela ki ovdri priženti kupuje i pri
jimlje za se i za redi jedno mesto oraće u kunfin
od Dubašnice u kuntradu od Radići zove se u polje
gorinje plaća desetinu sv. Marku komu konfinuje
od bure mesto parun Pavla Radića od grbina brajde
Petra Bogovića pok. Petra od trmuntane put pup
liki shranja je za cenu i valjaljanje za libar
sto i četrdeset i jednu dim: L 141: tako štimano
kako oni dvoju od suca Ivana Bogovića od Jura
i od Jura Milčetića pok. Ivana oba rotnici pup
liki od njih odibrani i tu štimu hvale i renunci
jaju saku drugu štimu i te rečene: l 141: dim
libar sto i četrdeset i jednu šubito je zbrojil rečeni
kupac u ruke rečenome prodavcu a priženti
mene nodara i svidoci niže pisani u tuliko pine
zi gotovi munide kurente i tako na puno plaćen
i šetišvan čineći fin i akvitancu za vavike
s patom da more odkupit rečenu prodaju na fin
od let pet ili od deset prve ke pridu a kada pasa
rečeni termin finjene leta deset ako ne odkupi da os
tane za vazda libera prodaja kako zgora
i šubito rečeni kupac kako gospodar daje i ostavlja
rečeno mesto rečenomu prodavcu na del za rečene le
ta deset prvi ki pridu z obligom kako se obliguje
štentat i nastat rečeno mesto i davat del ovo sag
dašnje leto tretinu od intrade a buduće leta naprid po*

⁵² Mavro Velnić, "Dubajlanski ugovor o prodaji zemlje iz 1785. godine" (2007).

43.

1598., veljača, 22.

OPORUKA MIKULE KRIVIČIČA IZ ZMINI KOD DRAGUČA, ZAPISIVAČ
ANDRIJA MATKOVIĆ, BILJEŽNIK IZ DRAGUČA**Taštament Mikule Krivičiča**¹²⁶⁷

.Č.F.P.3. (1598) prvara .I.B. (22) v kontradi Drag(u)ća, pod Zmini, v hiši Mikule Krivičiča, pred pričami: Gašper Brnčić, Martin Grgorović, Mate Brnčić, vsi stanuce v rečenom kaštele, kade ote ordinat rečeni Mikoga (!) svoi taštament od nega blaga ki e nemu B(o)g dal. Naiprvu naporučue svoju dušu B(o)gu, a telu materi zemli. Pritom pušća ofic(i)e božanstvene i edne maše S(ve)t(o)ga Grgura, da se plate ž n(e)g blaga. Pušćam S(ve)t(o)mu Križu ednu uliku v Gače strane v Petrovim paštuni. Pušćam S(ve)t(o)mu Eliseju ednu uliku v Kabli zg(o)ra puti, naibliže Pugriži. Pušćam moju ženu Nežu gospodara i gospodaricu nada vsem moim do ne smerti i pušć(a)m i sredni redni (!) ulik pod Križac v strane i vinograd, ki konfina z Mihelom Tonetićem pod Dvor na mesto ednega vola i nivu zgora puti i z žirom, ki v nutri, i ednu nivu v Dolu zgorenu, na krai dvora † Marka. To i sve pušćam liberu franku da ga ona mozi dat i p(r)odat i va ime B(o)žie dat. Pušć(a)m sirotam moih sinu, ča su † Petra i Voriha, tri greble vinogr(a)da pod Dvor, konfina z Mihelom, s(i)n(o)m † Bašteta, a to za nih dobar kontent. Rešto, ča e moiga blaga pušć(a)m moimi vnoku ča Ēdretu i Šimetu i Vicetu, koliko edn(o)mu toliko i drug(o)mu i tretomu, ma da se nima partit dokle e živa moē žena. I sada nih stavim za moe redi iliti odleke i proč(a)ē. Na to komens(a)ri: Petar Škorēnac, Marko Pisarić.

44.

1598., rujan, 24.

OPORUKA GAŠPERA ŠPISA IZ HUMA, ZAPISIVAČ ANDRIJA MATKOVIĆ,
BILJEŽNIK IZ DRAGUČA¹²⁶⁷ DAR, Protokol ..., f. 7v.⁵³ Dražen Vlahov, *Zbirka glagoljskih isprava iz Istre* (2010).

SVETLANA O. VIALOVA

Ил. 10. Одно из восьми писем (записей в нотариальной книге) Ю. Чернича 1641-1661 г., написанных латиницей. Знак писца. Национальная и университетская библиотека. Загреб (sign. R 4453).

(нотариальных записей), написанных в 1641–1661 г. нотариусом Юраем Черничем («osam listina potaga Jurja Čerņića») в Брибрире на хорватском языке канцелярским курсивом, но уже латиницей (sign. R 4453),¹⁵ а также его собственноручное завещание от 21 января 1662 (sign. R 6528).¹⁶ До настоящего времени не было полной уверенности в том, что написаны они тем же самым писцом Постпал.¹⁷

Однако сопоставление «знаков писца», изображенных на Акте 1635 г. и на данных письмах 1641–1661 г., написанных латиницей, дает право утверждать, что рукописи, безусловно, принадлежат перу одного и того же писца – Юрая Чернича.

Это одновременно позволяет уточнить время смерти Ю. Чернича и считать этой датой 1662 г., поскольку епископ П. Мариани (Petar Mariani), заверивший завещание 21 сентября 1662 г., называет Ю. Чернича покойным.¹⁸

¹⁵ Jurić 1993. 301–302. № 1403.

¹⁶ Jurić 1997. 141. № 3159. br. 8.

¹⁷ Štefanić 1969. 241 (сноска); Petrović 1993. 101–103.

¹⁸ Jurić 1997. 141. № 3159. br. 8.

***

Акт о передаче земли «за церковь» монастыря св. Екатерины Матии Вуконичу и его потомкам в вечно-наследственное владение.

1635 г. День св. Катерины (25 ноября).

1. 1635. na dan s(ve)te Katarini budući skupa braće
2. s(ve)te Katarini dojde pred njih Matij Vukonić proseći
3. rečene braće da bi mu zapisali i dali zemlu
4. za crkvom ku je on i negov otac raskerčil a to da bi
5. bila nemu i nega ostanku i rečena braća videći
6. negovu poniznu prošnu i videći da je velik teg
7. i potrošak učinil na rečenoj zemli daš rečenu zemlu
8. rečenomu Matiju nemu i negovu ostanku vičnim zakom
9. nom a s tim patom da plaća crkvi vsako šesto i pla-
10. šajući rečeni dohodak pravično da mu se ne mozi uzeti
11. ako li pak ne bi pravično dohodka plaćal on ali
12. negov ostanak da je crkva volna na svoje poseći
13. I é pop Juraj Čerņić C.O.N.O. ovo pismo
14. učinil pravo i verno po prošni jedne i druge
15. strane

Дорсальная надпись
list Vukonica Matije na C(rkvenu)
zemlu za crkvi
m(anastir). s. Katarini

⁵⁴ Svetlana O. Vialova / Светлана О. Вялова, “Еще одна глаголическая рукопись хорватского писца Юрая Чернича?” (2011).

GLAGOLJIČNA OPORUKA POPA IVANA KRALJIČA - SKUTLIČA-
(pisana u Dubašnici 21.travnja 1760., *publikana* u Krku 7. prosinca 1762. godine)

- TRANSLITERACIJA

U ime Božie, i Isukarstovo amen. godišća negovoga prisvetoga (rois-) tva dan ot ponedilka miseca aprila dan 21, 1760. ind(icion) Rimski 8-mi u Dubašnici u kući mene teštadura podpisanoga.

Budući ustanovičeno ot g(ospodi)na Boga svakomu edan krat (umriti) i neznana é ot umarlih stanovita ura: zato boeć (se ja) pop. Ivann, Kralić ot paron Jura umriti kada naim(ane bu-) dem sê nadiěti brez teštamenta, i moé nažadn(e vole) zato otlučih, i otlučuem pisati sam s moiom rukom m(oi te-)štament, i moju nažadnu voljú, i izručiti ga u ruke, (kako) izručuém u očitoga nodara Ivanna Sormilića pok. Jura zapečatlena s, trimi pečati, i svidoci ot zvana upi(sani-)mi, i da bude postavljen u nodarov protokol veliki, i kas(ivam) svaki drugi teštament, ili zadnu voljú kih bih (bil) prvo učinil, sa svim da sê ne spominém. da sam bi(l č-) inil niednoga; i ovoga hvalim, i tvardim, i ov im(a im-) ati sve své krěposti koliko da bi bil pisan ot nodar(a) očitoga sprid svidoci, i oču po moioř smarti, da u(dil) bude prižentan kadí sê čeka u uzvišenoga Providura (za) činiti ga validitati po naredbi ot zakona, radi da (isti) posve bude imati svoje krěposti, za své ispunenie. I s(ada) nahodim sê koliko godir nemočan, ot života, ili zdrav (ot pa-)meti, čućenih, govorenía, i razuma; i naipervo dakle (joř) prvo ot svakoga moga narejénia kada g(ospodi)nu Bogu bude dra(go) za uzeti me ot ovoga na drugi život, priporučuém duř(u) mojú negovomu božastvenomu veličařstvu, i slavnoř Di(vi-)ci Marii, i svemu dvoru nebeskomu; a tělo moe materi z(em-)

⁵⁵ Marta Jašo, "Oporuka glagoljaša Ivana Kraljića (XVIII. st.)" (2012).

I oni *diju* da je tako štimal Ivan Milčetić pok. Ivana i Paval Sormilić pok. Pavla, oba rotnici pupliki, i tu štimu hvale i renucij^{ju} saku drugu štimu i kunfesiv^{ju} rečene prodavice da je prijel zgora rečene L 36 poštovani pop Matij zgora rečeni prija na njegove potrebe i za to zgora rečene prodavice, kako ređi obe skupa, čine fin i kavidacijon i da-*ju* poses i ga čine gospodara i se obligu^{ju} obe skupa mantinat zgora rečenu prodaj^{ju} pod obligacijon sega i sakoga svoga dobra imanja, mole mene nodara. /P/

Činjeno u Dubašnicu, u selo od Oštrobradi (!), na dvor rečenoga kupca; priženti: Ivan Milovčić pok. Petra i Anton Milovčić pok. Petra, svidoci zvani i moljeni, oba od Dubašnice.

┌ 64 || Na dan 28. otabra 1731. | Referi *Jure* Dijanović, oficijal od Dubašnice, da je činil tri pravi kliči od ove prodaje u tri dni od nedilje, jednu za drugu, na mesto pupliko kadi je užanca u Dubašnicu || Zneto i plaćeno ┘

67.

29. IX. 1731.

Dubašnica, Kovači
(Sveti Anton)

Paval Kraljić pok. Pavla iz Dubašnice prodaje Antonu Lisici iz Svetoga Vida dio vinograda Novina u Svetomu Vidu procijenjen na 60 libara

Paval Kraljić, son of the late Paval from Dubašnica, sells to Anton Lisica from Sveti Vid a part of the Novina vineyard in Sveti Vid evaluated at 60 libri

HR-HDA-60-07, 32°-33°

Na dan 29. šetenbra 1731., indicijon 9.

Kunfesiva inpršona sprid mene nodara i svidoci zdola pod-pisani Paval Kraljić pok. Pavla od Dubašnice daje i zručuje i pravo libero prodaje za se i za svoji ređi Antonu Lisici od <Miholjić> Svetoga Vida, ki priženti kupuje i acituje za se i za svoji ređi: jedan kus brajad u kunfin od Omišlja, u kuntradu od Svetoga Vida, zove se Novina, plaća desetinu Svetomu Marku; kunfinuje od bure brajde Ivana Lisice, od *juga* put pupliki, od grbina mesto Antona Lisice pok. Mikule, od tmuntane mesto *Jura* Pinezića; shranjaj^{ju} za cenu za L 60, dim libar šezdeset.

I oni *diju* da je tako štimal Ivan Milčetić pok. Ivana, rotnik pupliki, i tu štimu hvale i renucij^{ju} saku drugu štimu i tako kunfesiva zgora rečeni prodavac da je prijel zgora rečene L 60 od zgora rečenoga kupca prija nego su činili ovo pismo i za to mu čini fin i kavidacijon i ga čini gospodara i mu daje poses i se zove kuntenat, šetišvan i plaćen i se obliguje mantinat rečenu prodaj^{ju} pod obligacijon sega i sakoga svoga dobra imanja, mole mene nodara.

Učinjeno u Dubašnicu, u selo od Kovači, na dvor mene nodara; priženti: Matij Milovčić pok. Stipana i Jivan Kraljić od Antona, svidoci zvani i moljeni, oba od Dubašnice. /P/

┌ 65 || Na dan 8. novembra 1731. | Referi Matij Turčić, oficijal od Omišlja, u buletin da je činil tri pravi kliči od ove prodaje u tri dni od nedilje, jednu za drugu, na mesto pupliko kadi je užanca u Omišalj || Zneto i plaćeno ┘

⁵⁶ Tomislava Bošnjak Botica, Ivan Botica i Tomislav Galović, *Hrvatskoglajolski notarijat otoka Krka. Notari Dubašnice: Sv. 1. Treći notarski protokol Jura Sormilića* (2016).

115.

27. IX. 1487., Dubašnica

Ivan Vidović i Križman Oral daruju i prodaju neke svoje čestice zemlje i jednu lokvu Petru Hrvačaninu.

Glagoljski original na pergameni, dobro sačuvan, šir. 15 cm, vis. 17 cm.

U Arhivu HAZU.

Tekst je prvi put izdan u Šur. br. 220, str. 331–332.

č.u.o.ž. (1487) sektebra¹ na d(a)n² .i.ž. (27) na Dubač³ n⁴ici, pre/d' sv(i)doci⁵: Iv(a)nom⁶ Brajdar(e)m⁷ i Jakovom⁸ Milovčićem⁹ /Iv(a)n¹⁰ Vido-
vić¹¹ i Križman¹² Oral¹³ daše i darovaše / P(e)tru Hrvačaninu¹⁴ dobrovoljn(i)m¹⁵
zakonom¹⁶ zem'lju¹⁷ s'voju v'la/s'titu, po imeni S'tan¹⁸ču¹⁹, i poli nje .v.(3)
dolce i Krenči/cu do Velikoga i do Mand'ske²⁰ i do Maloga Nazdaca²¹ i do
Gu/s'tenj²²tine²³ i do vele gromače, koj je ime Nez²⁴'vića²⁵. A to su / kunfimi²⁶
tih²⁷ zemalj²⁸: z' bure i z' juga i z grbina i s tr²⁹/mun³⁰'tane³¹ z' gora pisani.

Kih³² zemalj³³ v's(i)h v(i)še pis(a)n(i)h³⁴ / polovicu darovaše, a pol³⁵ pro-
daše. I poli tih³⁶ zema/lj is'tih³⁷ darova Ivan³⁸ Vidović P(e)tru Hrvač(a)n/inu³⁹
lokvu .a. (1). I te is⁴⁰'te zem'lje i lokvu tim⁴¹ za/konom⁴² darovaše i prodaše, da
voljan⁴³ dati, daro/vati i prodati i za dušu os'taviti kako v'la/s'tito svoje blago
P(e)t(a)r⁴⁴ v(i)še p(i)s(a)ni kako njemu drago. /

S.N. A to ja domin⁴⁵ P(e)t(a)r⁴⁶ pisah⁴⁷ pravo, kako bi preda / mnu, nodarij
c(esa)rski pupliki. /

¹ U Šur. pogrešno *sektjubra*.

² Za sv(i)doci ispor. od istoga notara ispisano *svidoci* u ispravi iz god. 1488. 8. IV.

³ U Šur. netočno: *Braidarem*. Titla se dobro vidi povrh -m.

⁴ U Šur. pogrešno *Križan*.

⁵ U Šur. pogrešno: *Krvačaninu*.

⁶ U Šur. netočno *z(e)m'lju*.

⁷ Zemlja *Stana* bit će zemlja koja je nekad pripadala nekom Stancu. *Stana* je f. pridjeva od *Stanač*.

⁸ U Šur. pogrešno: *mandovska*.

⁹ Riječi *Nazdac* nema ARj. Ne znam ima li to ime danas.

¹⁰ Ne znam ima li to ime danas.

¹¹ Nijesam siguran valja li originalno nez'vića čitati tako (to bi bio gen. sg. od nom. *Nezvić*) ili *Nezvića* (to bi bio nom. pl. n.).

¹² U Šur. griješkom: *konfimi*.

¹³ U Šur. griješkom: *tramu tane*.

¹⁴ = *a tih* (prema lat. jeziku).

¹⁵ U Šur. pogrešno: *Krvač(a)minu*.

¹⁶ U Šur. netočno: *P(e)tr*.

¹⁷ U Šur. netočno: *P(e)tr*.

⁵⁷ Josip Bratulić (prir.), *Hrvatske glagoljične i ćirilčne isprave iz zbirke Stjepana Ivšića 1100. – 1527.* (2017).

IZVORI

- BOŠNJAK BOTICA, Tomislava, Ivan BOTICA, i Tomislav GALOVIĆ. 2016. *Hrvatskoglagoljski notarijat otoka Krka. Notari Dubašnice, sv. 1. Treći notarski protokol Jura Sormilića (1726. – 1734.) / Croatian Glagolitic Notary Service of Krk. Notaries of Dubašnica, vol. 1. Third Notarial Protocol of Jure Sormilić (1726–1734)*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, Staroslavenski institut, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu / FF-press i Povijesno društvo otoka Krka: 438 str. + CD-ROM.
- BRATULIĆ, Josip. ²1992. *Žitja Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- BRATULIĆ, Josip. 2017. *Hrvatske glagoljične i ćirilične isprave iz zbirke Stjepana Ivšića 1100. – 1527*. [Acta Croatica. Hrvatski spomenici, knj. 1]. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- BULIĆ, Fr[ane]. 1910. *Accessiones et correctiones all' Illyricum sacrum del P.-D. Farlati / di P. G. Coleti, manoscritto inedito pubblicato dal Fr. Bulić*. Spalato: Tipi della Narodna Tiskara. (Supplemento al *Bullettino di archeol. e stor. dalm.* a. 1902–1910)
- JAŠO, Marta. 2012. “Oporuka glagoljaša Ivana Kraljića (XVIII. st.)”. *Zbornik u čast Petru Strčiću*. Ur. Maja Polić i Elvis Orbanić. Rijeka: Povijesno društvo Rijeka: 269–302.
- KOŠUTA, Leo. 1988. “Glagoljski lošinjski protokoli notara Mikule Krstinića i Ivana Božičevića (1564-1636)”. *Radovi Staroslavenskog zavoda* 9: 5–293.
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan. 1863. *Acta Croatica. Listine hrvatske*. Zagreb: Brzotiskom Narodne tiskarnice dra. Ljudevita Gaja (Monumenta historica Slavorum meridionalium – Povjesni spomenici južnih Slavenah, knj. I).
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan. 1874a. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom. Dio I. od godine 503–1102*. Zagreb: Društvo za jugoslavensku povjest i starine (Monumenta historica Slavorum meridionalium / Povjestni spomenici Južnih Slavenah, knj. II).
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan. 1874b. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Diplomatički sbornik Kraljevine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom. Dio II. od godine 1102–1200*. Zagreb: Društvo za jugoslavensku povjest i starine (Monumenta historica Slavorum meridionalium / Povjestni spomenici Južnih Slavenah, knj. III).
- LASZOWSKI, Emilij. 1939. “Nekoliko glagolskih isprava”. *Vjesnik Kr. Državnog arkiva u Zagrebu* 8: 27–41.

- Monumenta Germaniae historica – Gesamtverzeichnis*. 2011. URL: <http://www.mgh.de> (11. 10. 2019.).
- RAČKI, Franjo. 1877. *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*. Zagrabiae: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. VII).
- SMIČIKLAS, Tadija. 1904. “Predgovor. Osnovna načela pri izdavanju naših spomenika”. *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije – Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. Vol. II. (1101. – 1200.). Ur. Tadija Smičiklas. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti: V–XXXI.
- STROHAL, Rudolf. 1911. *Glagolska notarska knjiga vrbničkoga notara Ivana Stašića*. Zagreb: Tiskom Antuna Scholza (Publikacije Staroslavenske akademije na Krku – Publicationes Academiae palaeoslavicae Veglensis. Starohrvatska glagolska knjižnica, knj. 1).
- ŠURMIN, Đuro. 1898. *Hrvatski spomenici – Acta Croatica*, sv. I. (1100. – 1499.). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, vol. VI).
- VELNIĆ, Mavro. 2007. “Dubašljanski ugovor o prodaji zemlje iz 1785. godine”. *Krčki kalendar 2008.*: 83–87.
- VLAHOV, Dražen. 2010. *Zbirka glagoljskih isprava iz Istre*. Pazin: Državni arhiv u Pazinu.
- ŽUBRINIĆ, Darko. 2010. *Acta Croatica – Listine hrvatske. Ivan Kukuljević Sakcinski*. URL: <http://croatianhistory.net/etf/acta.html> (18. 11. 2019.).

LITERATURA

- ANTOLJAK, Stjepan. 1971. *Pomoćne istorijske nauke*. Kraljevo: Istorijski arhiv Kraljevo.
- ANTOLJAK, Stjepan. 2004. *Hrvatska historiografija*. Zagreb: Matica hrvatska (Posebna izdanja).
- BARTOLI LANGELI, Attilio. 1991. "L'edizione dei testi documentari. Riflessioni sulla filologia diplomatica". *Schede medievali* 20–21: 116–131.
- BOGOVIĆ, Mile. 2019. *Glagoljica: bitna odrednica hrvatskog identiteta*. Prir. Ante Bežen. Zagreb: Alfa.
- BOLONIĆ, Mihovil. 1980. *Otok Krk – kolijevka glagoljice*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- BOTICA, Ivan i Ružica BRČIĆ. 2017. "Hrvatskoćirilični zapisi s poljičkoga i omiškoga prostora iz Zbirke isprava i rukopisa pisanih bosančicom" [iz HDA. Uvodna studija]. *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest* 23: 11–28.
- BOTICA, Ivan i Tomislav GALOVIĆ. 2015. "Hrvatskoglagoljski notarijat u europskom kontekstu". *Hrvatsko glagoljaštvo u europskom okružju*. Ur. Vesna Badurina Stipčević, Sandra Požar i Franjo Velčić. Zagreb: Staroslavenski institut: 115–143.
- BOTICA, Ivan i Tomislav GALOVIĆ. 2018. "Croatian Glagolitic notary service of Krk and Third notarial protocol of Jure Sormilić (1726–1734). How we have edited this edition?". *Papers and Proceedings of the Third Medieval Workshop in Rijeka*. Edited by Kosana Jovanović & Suzana Miljan. Rijeka: Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka: 165–179.
- BOTICA, Ivan, Vinko KOVAČIĆ i Kristijan KUCHAR. 2015. *Knjige posinovljenja, novicijata i zavjetovanja franjevac trećoredaca glagoljaša otoka Krka (1717. – 1914.)*. Zagreb: Provincija franjevac trećoredaca glagoljaša, Staroslavenski institut.
- BOTICA, Ivan i Marko RIMAC. 2012. "Mletačko i tursko dopisivanje ćirilicom na hrvatskom prostoru". *Hrvatska revija* 12, 4: 24–25.
- BOZANIĆ, Anton, Tomislav GALOVIĆ i Igor ŽIC. 2018. *Krčka kulturna baština*. Rijeka: Glosa.
- BRALIĆ PETKOVIĆ, Ankica i Milenko LONČAR. 2018. "O piscima ranosrednjovjekovnih dokumenata na istočnojadranskoj obali". *Živa antika – Antiquité Vivante* 68: 125–152.
- BRATULIĆ, Josip. 1981. "Ediciona praksa hrvatskih istraživača i izdavača srednjovjekovnih tekstova u XIX i XX stoljeću (Historijski prikaz)". *Međunarodni naučni skup Tekstologija srednjovjekovnih južnoslovenskih književnosti / Colloque international La téxtologie des littératures sud-slave médiévales, 14-16. novembra 1977.*

- Ur. Dimitrije Bogdanović. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti (Naučni skupovi, knj. 10. Odeljenje jezika i književnosti, knj. 2): 137–147.
- BUDEČ, Goran. 2016. “Hrvatskoglagoljski notarijat otoka Krka, Notari Dubašnice, sv. 1, Treći notarski protokol Jura Sormilića (1726-1743), prir. Tomislava Bošnjak Botica – Ivan Botica – Tomislav Galović [...]”. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 34: 243–244.
- CASTALDI, Lucio, Paolo CHIESA i Guglielmo GORNI. 2004. “Teoria e storia del Lachmannismo”. *Ecdotica* 1: 55–81.
- Conseils I = Conseils pour l'édition des textes médiévaux. Fascicule I. Conseils généraux.* 2001. Éd. Emmanuel Poulle. Paris: Comité des travaux historiques et scientifiques et École nationale des chartes.
- Conseils II = Conseils pour l'édition des textes médiévaux. Fascicule II. Actes et documents d'archives.* 2001. Coord. Olivier Guyotjeannin. Paris: Comité des travaux historiques et scientifiques et École nationale des chartes.
- Conseils III = Conseils pour l'édition des textes médiévaux. Fascicule III. Textes littéraires.* 2002. Éd. Pascale Bourgain et Françoise Veillard. Paris: Comité des travaux historiques et scientifiques et École nationale des chartes.
- CRNIĆ, Ivica. 2009. “Početak djelovanja javnih bilježnika u Republici Hrvatskoj”. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 59, 6: 1355–1374.
- DAMJANOVIĆ, Stjepan. 2012. “Hrvatska ćirilčna baština u povijesti hrvatske kulture i njezino mjesto u hrvatskoj filologiji”. *Hrvatska ćirilčna baština – Međunarodni znanstveni skup povodom 500. obljetnice tiskanja prve hrvatske ćirilčne knjige, Zagreb, 26. do 27. studenoga 2012.* Ur. Stjepan Damjanović. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: 9–10.
- DAMJANOVIĆ, Stjepan. 2014. “Hrvatska ćirilčna baština u povijesti hrvatske kulture i njezino mjesto u hrvatskoj filologiji”. *Filologija* 62: 1–16.
- DEKOVIĆ, Darko. 2005. *Zapisnik misni kaptola riečkoga. Istraživanja o riječkome glagoljaškom krugu.* Rijeka: Matica hrvatska – Ogranak u Rijeci.
- DEKOVIĆ, Darko. 2011. *Istraživanja o riječkome glagoljaškom krugu.* Prir. Stjepan Damjanović. Zagreb: Matica hrvatska.
- FILIPOVIĆ, Ivan. 1972. “Načela naučno-kritičkog objavljivanja arhivskih dokumenata”. *Arhivski vjesnik* 15: 127–211.
- GABELICA, Mislav. 2014. “Ćirilica u banskoj Hrvatskoj od druge polovice 19. stoljeća do Prvoga svjetskoga rata”. *Historijski zbornik* 67, 1: 151–174.
- GALOVIĆ, Tomislav. 2013. “Dva iznimno važna međunarodna znanstvena skupa (Hrvatsko glagoljaštvo u europskom okružju, Krk, 5. – 6. X. 2012. i Hrvatska ćirilčna

- baština, Zagreb, 26. – 27. XI. 2012.)”. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 38, 2: 481–487.
- GALOVIĆ, Tomislav. 2015. *Štefanićeva »Glagoljska paleografija« (tzv. manja) u kontekstu istraživanja i historiografije*. [referat održan na *Trećoj medievističkoj znanstvenoj radionici u Rijeci / Third Medieval Workshop in Rijeka*, Rijeka, 16. X. 2015. Organizatori: Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci te Odsjek za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu / Department of History of Faculty of Humanities and Social Sciences at the University of Rijeka and Department of Historical Research of the Institute of Historical and Social Sciences of the Croatian Academy of Sciences and Arts in Zagreb (<http://medievistih.rwixsite.com/medievistihr/program-2015>)].
- GALOVIĆ, Tomislav. 2016. “Početci glagoljaštva Rogovske opatije”. *Meandrima hrvatskoga glagoljaštva. Zbornik posvećen akademiku Stjepanu Damjanoviću o 70. rođendanu*. Ur. Tanja Kuštović i Mateo Žagar. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada: 139–150.
- GALOVIĆ, Tomislav. 2018. “Pragmatična pismenost: dvojezična i dvopismena kancelarija Krčkih knezova Frankopana”. *Putovima Frankopana. Frankopanska baština u Primorsko-goranskoj županiji*. Ur. Ines Srdoč-Konestra i Saša Potočnjak. Rijeka: Primorsko-goranska županija, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci: 253–256.
- GALOVIĆ, Tomislav. 2019. *O Dubašnici i njezinim ljudima. Prinosi za povijest dubašljanskoga kraja na otoku Krku*, knjiga II. Rijeka: Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, sv. 73., Posebno izdanje Povijesnog društva otoka Krka, sv. 64), Općina Malinska-Dubašnica, Naklada Kvarner.
- GLAVIČIĆ, Miroslav. 2014. “Pismo pape Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu u tiskanim izdanjima i historiografiji”. *Senjski zbornik* 41: 159–184.
- GRBAVAC, Branka. 2010. *Notarijat na istočnojadranskoj obali od druge polovine 12. do kraja 14. stoljeća*. Doktorska disertacija. Mentor: Mirjana Matijević Sokol. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- GRBAVAC, Branka. 2012. “Iz prošlosti javnog notarijata – od notarskog bastardela do izdane isprave”. *Javni bilježnik* 36: 61–68.
- GROSS, Mirjana. 2001. *Suvremena historiografija: korijeni, postignuća, traganja*. Zagreb: Novi Liber i Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- HERCIGONJA, Eduard. 2006. *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*. Zagreb: Matica hrvatska.

- HERCIGONJA, Eduard. 2009. *Tisućljeće hrvatskoga glagoljaštva*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- ХЕРЦИГОЊА, Едуард. 2015. *Илјадалетие на хрватското глаголаштво*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- Hrvatsko javno bilježništvo*. 2014. Ur. Ivan Maleković. Zagreb: Hrvatska javnobilježnička komora.
- JURAN, Kristijan. 2014. “Glagoljična zabilješka šibenskog notara Gverina Tihica iz 1530. godine”. *Slovo rogovsko* 2: 12–14.
- КАРЕТАНОВИЋ, Amir. 2011. “Nepodnošljiva lakoća opširnosti”. *Forum – mjesečnik Razreda za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 50, 4/6: 657–668.
- КАРИТАНОВИЋ, Vicko. 2012. *Povijesna vrela i pomoćne znanosti*. Split: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest.
- KOLANOVIĆ, Josip. 1983. “Glagoljski rukopisi i isprave u Arhivu Hrvatske”. *Slovo* 32–33: 131–191.
- KOLANOVIĆ, Josip i Vlatka LEMIĆ. 2002. *Zbirka mikrofilmova glagoljskih rukopisa i isprava. 10-19. stoljeće*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Knjige poštujući, knjigama poštovan = Knjige poštujući, knjigama poštovan. Zbornik Josipu Bratuliću o 70. rođendanu*. 2010. Gl. ur. Romana Horvat; ur. Davor Dukić i Mateo Žagar. Zagreb: Matica hrvatska.
- KRAFT Soić, Vanda. 2016. “Otpis Inocenta IV. senjskom biskupu (1248.) pod patronatom sv. Jeronima. / II. Povijesni usud glagoljice i začetci jeronimske tradicije”. *Croatia Christiana periodica* 40, 78: 17–37.
- LEBRECHT SCHMIDT, Peter. 1988. “Lachmann’s Method: On the History of a Misunderstanding”. *The uses of Greek and Latin. Historical Essays*. Eds. Carlo Dionisotti, Anthony Grafton, Jill Krayer. London: The Warburg Institute of the University of London / Warburg Institute surveys and texts, 16: 227–236.
- LONZA, Nella. 2013. “Pravna kultura srednjovjekovne Dalmacije između usmenosti i pismenosti”. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 63, 5–6: 1203–1232.
- LUPIĆ, Ivan. 2012a. “Tekstološka načela, kritička izdanja i kroatistička znanstvena zajednica”. *Forum* 51, 4–6: 557–589.
- LUPIĆ, Ivan. 2012b. “Tekstološka načela, kritička izdanja i kroatistička znanstvena zajednica (II)”. *Forum* 51, 7–9: 895–958.
- MASAL, François. 1950. “Principes et conventions de l’édition diplomatique”. *Scriptorium* 4, 2: 177–193.
- MATIĆ, Tomislav. 2017. “Hrvatskoglagoljski notarijat otoka Krka, Notari Dubašnice, sv. 1, Treći notarski protokol Jura Sormilića (1726-1743), prir. Tomislava Bošnjak Botica – Ivan Botica – Tomislav Galović [...]”. *Arhivski vjesnik* 60: 446–448.

- MATIJEVIĆ SOKOL, Mirjana. 1999. "Izdavanje povijesnih izvora". *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 17: 181–184.
- MATIJEVIĆ SOKOL, Mirjana. 2014. *Studia diplomatica. Rasprave i prinosi iz hrvatske diplomatike*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – FF-press.
- MATIJEVIĆ SOKOL, Mirjana i Vesna GAMULIN TUĐINA. 2000. "Tadija Smičiklas kao izdavač povijesne građe". *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 18: 105–114.
- MIHALJEVIĆ, Milan. 2014. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Autori pojedinih odlomaka: Sofija Gadžijeva, Ana Kovačević, Milan Mihaljević, Sandra Požar, Johannes Reinhart, Marinka Šimić i Jasna Vince. Priredio Milan Mihaljević. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Staroslavenski institut.
- MIHELIĆ, Darja. 1986. "Razmislek o objavljivanju starijih arhivskih spisov". *Zgodovinski časopis* 40, 1–2: 117–140.
- MILČETIĆ, Ivan. 1887. "Glagoljaši, osobito krčki, u prošlosti hrvatskoj". *Smotra – mjesecnik za obću prosvjetu* I (1887) 3: 146–153; I (1887) 4: 219–224; I (1887) 5: 279–296; I (1887) 6: 343–353.
- MILČETIĆ, Ivan. 1911. "Hrvatska glagoljska bibliografija (I. dio. Opisi rukopisâ, sa dva priloga i dodatkom)". *Starine JAZU* 33: I–XIV + 1–505.
- MILOŠEVIĆ, Miloš. 1970. "Objavljivanje arhivske građe". *Arhivist* 20, 1–2: 3–18.
- MILOŠEVIĆ, Miloš. 1975. *Načela izdavanja arhivske građe. Osnovni nacrt za rad Komisije za izradu načela jedinstvene metodologije za izdavanje arhivske građe*. Kotor: Istorijski arhiv Kotor.
- MILOŠEVIĆ, Miloš. 1977. "Objavljivanje arhivske građe". *Priručnik iz arhivistike*. Ur. Bernard Stulli. Zagreb: Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije i Arhiv Hrvatske: 240–258.
- MILOŠEVIĆ, Miloš. 1982. "Načela izdavanja arhivske građe". *Arhivist* 32, 1–2: 225–257.
- NIKOLIĆ JAKUS, Zrinka. 2008. *Uvod u studij povijesti. Historiografski praktikum*. Zagreb: Leykam International.
- NIKOLIĆ JAKUS, Zrinka. 2012. *Uvod u studij povijesti. Historiografski praktikum*. (II., dopunjeno izdanje). Zagreb: Leykam International.
- PETRUCCI, Armando. 1963. "L'edizione delle fonti documentarie: un problema sempre aperto". *Rivista storica italiana* 75, 1: 69–80.
- PREMUDA, Vinko. 1913. "K Strohalovu izdaću Stašičeve notarske knjige". *Vjesnik Staroslavenske akademije u Krku za godinu 1912* (1913): 77–85.
- RAČKI, Franjo, Vatroslav JAGIĆ i Ivan ČRNČIĆ. 1890. "Pripomenak". *Statuta lingua Croatica conscripta – Hrvatski pisani zakoni: Vinodolski, Poljički, Vrbanski, a do-*

- nekle i svega Krčkoga otoka, Kastavski, Veprinački i Trsatski*. Zagreb: Knjižara Jugoslavenske akademije (Dioničke tiskare).
- Rudolf Strohal i njegovo djelo = *Rudolf Strohal i njegovo djelo. Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa povodom 150. obljetnice rođenja Rudolfa Strohala (Karlovac, 20. listopada 2006.)*. 2009. Ur. Alojz Jembrih. Zagreb: Družba „Braća Hrvatskoga zmaja“.
- SAMARDŽIĆ, Radovan. 1969. “Metodi priređivanja publikacija arhivske građe”. *Arhivski pregled* 5, 1: 54–62.
- SREBRNIĆ, Ivan. 1971. “Savjetovanje Društva arhivskih radnika Hrvatske i godišnja skupština od 27. do 30. X. 1970. u Dubrovniku”. *Arhivski vjesnik* 14: 308.
- STIPČEVIĆ, Biljana. 1964. “Marčanska varijanta „Skazanja o sloveseh“ Črnorisca Hrabra”. *Slovo* 14: 52–58.
- STIPIŠIĆ, Jakov. 1972. “Egdotika diplomatskih izvora u prošlosti i danas”. *Arhivski vjesnik* 15: 85–115 + prilozi I–V.
- STIPIŠIĆ, Jakov. ³1991. *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi: latinska paleografija, opća diplomatika, kronologija, rječnik kratica*. Zagreb: Školska knjiga.
- STROHAL, Rudolf. 1910. “Kako je g. Dr. Đuro Šurmin prepisao glagolske listine za akademijско izdanje djela ‘Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Acta croatica (ab anno 1100. – 1499.) Vol. VI. Hrvatski spomenici, sveska I.’”. *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva* 12: 128–130.
- ŠAFARIK, Paul Joseph. 1858. *Über den Ursprung und die Heimat des Glagolitismus*. Prag: Verlag von F. Tempsky.
- ŠANJEK, Franjo. 2005. *Latinska paleografija i diplomatika*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- ŠTEFANIĆ, Vjekoslav. 1934. “Fragmenat glagoljske notarske knjige Ivana Mantakovića, bašćanskog notara, iz godine 1526. i 1527.”. *Vjesnik Kr. državnog arkiva u Zagrebu* 6: 1–35.
- TANODI, Aurelio Z. 1954a. “Ediciones de documentos históricos”. *Revista de la Facultad de Filosofía y Humanidades /Córdoba/* 6, 1–3: 123–172.
- TANODI, Aurelio Z. 1954b. *Ediciones de documentos históricos*. Córdoba: Universidad Nacional de Córdoba, Instituto de Estudios Americanistas (Cuaderno de Historia, XXIX).
- TANODI, Aurelio Z. 1957. “Ediciones de documentos históricos. Normas para la transcripción y edición de documentos históricos”. Córdoba: Universidad Nacional de Córdoba, Facultad de Filosofía y Humanidades, Instituto de Estudios Americanistas (Serie Histórica, XXVIII): 45–70.
- TIMPANARO, Sebastiano. 1963. *The genesis of Lachmann’s method*. Ed. and transl. Glenn W. Most. Chicago: University of Chicago Press.

- TOGNETTI, Giampaolo. 1982. *Criteri per la trascrizione di testi medievali latini e italiani*. Roma: (Quaderni della Rassegna degli Archivi di Stato, 51).
- ВЯЛОВА, Светлана О. 2011. “Еще одна глаголическая рукопись хорватского писца Юрая Черничча?”. „*Az grišni diak Branko pridivkom Fučić*” – *Radovi međunarodnoga znanstvenog skupa o životu i djelu akademika Branka Fučića (1920. – 1999.)*. Ur. Tomislav Galović. Malinska – Rijeka – Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Institut za povijest umjetnosti, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Staroslavenski institut, Sveučilišna knjižnica Rijeka, Općina Malinska-Dubašnica: 551–560.
- VIGATO, Ivica. 2017. *Glagoljske oporuke sa sjeverozapadnih zadarskih otoka*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- VINCE, Zlatko. 1990. *Putovima hrvatskoga književnog jezika: lingvističko-kulturno-povijesni prikaz filoloških škola i njihovih izbora*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- VONČINA, Josip. 1999. *Tekstološka načela za pisanu baštinu hrvatskoga jezičnog izraza (Posebni prilog Stoljećima hrvatske književnosti)*. Zagreb: Matica hrvatska (Stoljeća hrvatske književnosti).
- VONČINA, Josip. 2006. *Tekstološka načela za pisanu baštinu hrvatskoga jezičnog izraza (Posebni prilog Stoljećima hrvatske književnosti)*. Zagreb: Matica hrvatska (Stoljeća hrvatske književnosti).
- Vodič Državnoga arhiva u Zadru*, knj. I-II. 2014. Ur. Josip Kolanović. Zadar: Državni arhiv u Zadru.
- Zbornik o Đuri Šurminu = Zbornik o Đuri Šurminu. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Zagreb – Varaždin – Čazma, 21. i 22. travnja 2016.* 2017. Gl. ur. Tihomil Maštrović. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu (Hrvatski književni povjesničari. Znanstveni zbornici, sv. 15), Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Grad Čazma, Gradska knjižnica Slavka Kolara u Čazmi, Hrvatsko filološko društvo – Zagreb, Ogranak Matice hrvatske u Varaždinu, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Sveučilište u Zadru.
- Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom = Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Varaždin / Varaždinske Toplice, 15. – 17. travnja 2010.* 2011. Gl. ur. Tihomil Maštrović. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu (Hrvatski književni povjesničari. Znanstveni zbornici, sv. 12), Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatsko filološko društvo – Zagreb, Ogranak Matice hrvatske Varaždin, Sveučilište u Zadru.

Zbornik o Ivanu Milčetiću = Zbornik o Ivanu Milčetiću: književnom povjesničaru, filologu i etnologu. 2002. Gl. ur. Tihomil Maštrović. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu (Hrvatski književni povjesničari. Znanstveni zbornici, sv. 7), Matica hrvatska u Varaždinu.

ŽAGAR, Mateo. 2013. *Uvod u glagoljsku paleografiju I (X. i XI. stoljeće).* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

ECDOTICS OF GLAGOLITIC NOTARIAL ACTS

IVAN BOTICA
TOMISLAV GALOVIĆ

SUMMARY

During the 19th century history became a scholarly discipline defined by its research parameters such as historical methods, historical sources, subject of research and its research procedure. Its academic status as a branch of scholarship, then, would not have occurred if certain norms in presenting and publishing historical sources had not been adopted. The present paper aims to show how historical sources, particularly notarial acts, written in Croatian language and Glagolitic script, were presented and published in the Croatian historiography. The history of the publication of such sources has been identical with the history of modern Croatian historiography. The publication of historical sources belongs to the auxiliary science of history which, in Western historiographies, is referred to as *ecdotics* (German *Ekdotik*, French *ecdotique*, Italian *ecdótica*). It is an auxiliary science studying the theory and practice of editing historical sources – the diplomatic and narrative ones – or rather their scholarly and technical preparation for the publication in order to make them available to the widest possible circle of scholars and other interested users. In the past, the archaeography of diplomatic sources in Croatia had been especially nourished in a series of various Latin historical sources whereas the Glagolitic branch is still facing many unsolved questions. In compliance with the modern archaeographical practice in editing diplomatic material, the following items are discussed regarding the principles of editing the material: how and in what manner the original text of a particular source should be presented to the researcher; how to make it more usable (e. g. capitalisation and other spelling features, resolution of abbreviations, punctuation etc.); what critical apparatus should be provided with the text; the issue of publishing facsimiles etc. From the above-mentioned it follows that special attention should be paid to ecdotics in publishing Croatian Glagolitic sources. The presented survey should not be left only with an account of methods of other scholars and we shall, therefore, submit our approach to the ecdotics of

KEYWORDS:

public and private document, forms of document, tradition of document, ecdotics of diplomatic sources, archaeography.

Croatian Glagolitic sources. It has been implemented in the work on publishing a series of notarial records under the title *Hrvatskoglagoljski notarijat otoka Krka. Notari Dubašnice* (Croatian Glagolitic notaries of the island of Krk. Notaries of Dubašnica). The first volume brings the *Treći notarski protokol Jura Sormilića* (1726. – 1734.) [The Third Notarial Protocol of Jure Sormilić] from the editors Tomislava Bošnjak Botica, Ivan Botica and Tomislav Galović, published by the Croatian State Archives, the Department of History of the Faculty of Humanities of the University of Zagreb, the Historical Society of the Island of Krk and the Old Church Slavonic Institute. First of all, we were guided by the principle that historical records should be upon publication as available as possible to a wider circle of interested users while the original text should not lose anything of its genuineness in rendering the words. The method used, then, has been the critical-interpretative one. Each document was given in accordance with the rules of ecdotics with a header containing the number of the document indicated with a *numerus currens*, the dating in modern form (*datum temporale* and *datum locale*), a Croatian and an English regest as a summary of the legal tenor as well as a note (signature, pagination etc.). The source itself was transliterated and then additionally transcribed. Since the „letter by letter“ principle rarely produces errors, it is particularly popular among experts for palaeography and language, which, on the other hand, puts obstacles on the way to the historical source for those less proficient in matters of palaeography and language. Therefore we have decided to go a more challenging route. The capital and small letters, punctuation and other orthographic issues were addressed in accordance with modern orthographic rules. The text is presented accurately, resolving all kinds of abbreviations, and the *corrigenda* in the transliteration are marked clearly and visibly in bold or italics. We did not follow the original structure of the text; we rather chose to separate only bigger sections or sets for clarity reasons. Where necessary, we provided with the text an additional critical apparatus. Instead of printed facsimiles, we have decided to release a CD-ROM with the digitalized original on it.

